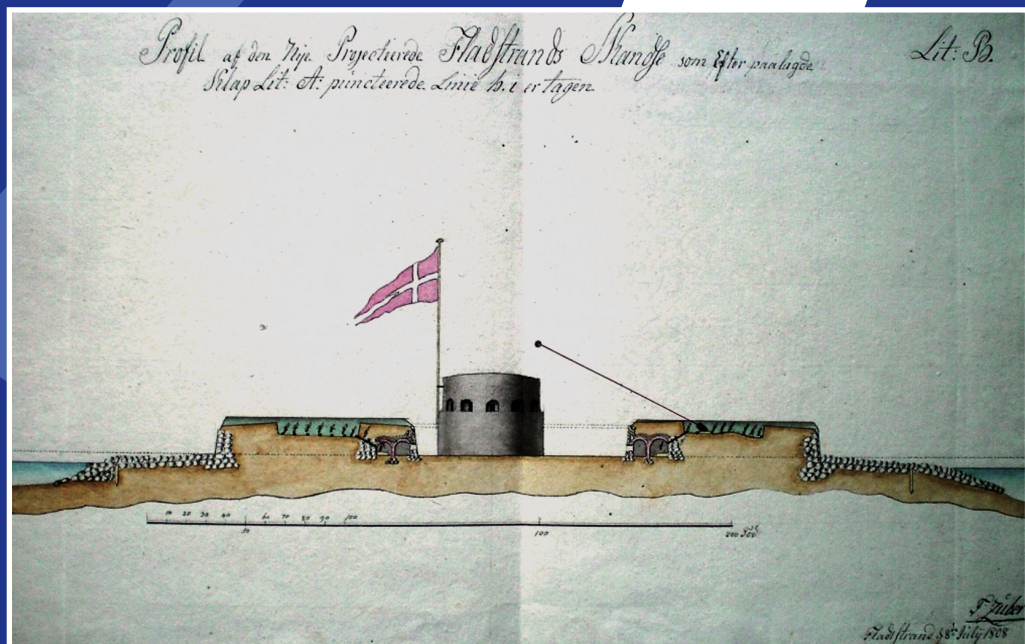

zuse

Fra midtpunkt til udkant – en tolderskæbne i Fladstrand
 Vendepunkter
 Armerede jagter mod toldsvig
 Anmeldelse
 Nekrolog

Zise - Told- og Skattehistorisk Tidsskrift er medlemsblad
for Told- og Skattehistorisk Selskab, stiftet den 24. oktober 1977.

Bestyrelsens medlemmer er:

Direktør for SKAT Jesper Rønnow Simonsen (formand), København.

Forlagschef, mag. art. Henrik Fode (næstformand), Aarhus.

Specialkonsulent Gunnar Jakobsen (sekretær), Birkerød.

Museumsinspektør Hans Munk Pedersen (redaktør), Frederikshavn.

Underdirektør Søren Vigilius Christensen, Aarhus.

Kommitteret Ole Kjær, Chefkonsulent Anders Bech Christensen,
Museumsformidler Tora Ribers, og VAT Manager Britt Nielsen, København.

Medlemsskab af Told- og Skattehistorisk Selskab tegnes ved henvendelse til
Told- og Skattehistorisk Selskab, Østbanegade 123, 2100 København Ø,
telefon 72 37 03 44 eller på www.zise.dk.

Kontingentet andrager 60 kr. om året for enkeltmedlemmer,
500 kr. for institutioner og firmaer.

Biblioteker kan tegne abonnement for 60 kr.

Zise udkommer tre gange årligt, og hvert hefte indeholder ca. 40 sider.

Bidrag til Zise bedes sendt til redaktøren,
Hans Munk Pedersen [hmu@kystmuseet.dk]
eller til sekretæren, Gunnar Jakobsen [gj.ccta@post.tele.dk]
Lyngholmen 5, 3460 Birkerød
telefon 38 86 11 51

www.zise.dk
ISSN 001 05-8355 - Tryk: Merco Print

Indledning

af Hans Munk Pedersen

I dette nummer af Zise følger vi to tolderskæbner med ca. 200 års mellemrum. Niels Frederik Læssøe startede sin karriere i 1811 i Fladstrand, hvor han lige nåede at opleve byens navn ændret til Frederikshavn, da byen fik købstadsrettigheder i 1818. I artiklen "Fra midtpunkt til udkant" får vi beskrevet det samfund, toldinspektør Læssøe skulle virke i, og hans tjenestetid i det nordjyske var ikke en dans på roser. I Nils Hartmanns artikel springer vi frem til 1958, hvor forfatteren startede som toldelev i Faxe Ladeplads. Vi følger hans vej gennem etaten frem til 1964, hvor han skiftede spor. Hvad det førte med sig kan læses i "Vendepunkter". I Ole Mortensøns artikel stikker vi i 1761 til søs med to armerede

jagter, som skal afsløre smuglere i farvande-
ne omkring Lolland og Falster. Det blev en
bekostelig affære, og resultatet af investe-
ringen kan der læses om i "Armerede jagter
mod toldsvig". "Jeg vil ikke græde endnu
– en autentisk beretning" er titlen på en
bog om grænsegendarmen Vilhelm Filges,
som efter interneringen i 1944 overførtes til
koncentrationslejren Neuengamme. Bogen
anmeldes af Erik Ingemann Sørensen.
Told- og Skattehistorik Selskabs tidligere
formand, told-og skattedirektør Carsten
Jarlov, døde pludseligt i en alder af 66 år.
Jarlov satte sig betydningsfulde spor både
i selskabet og i etaten, som man kan læse i
Kaj Elkrogs nekrolog.

Fra midtpunkt til udkant - en tolderskæbne i Fladstrand

af Erik S. Christensen og Lars Schreiber Pedersen

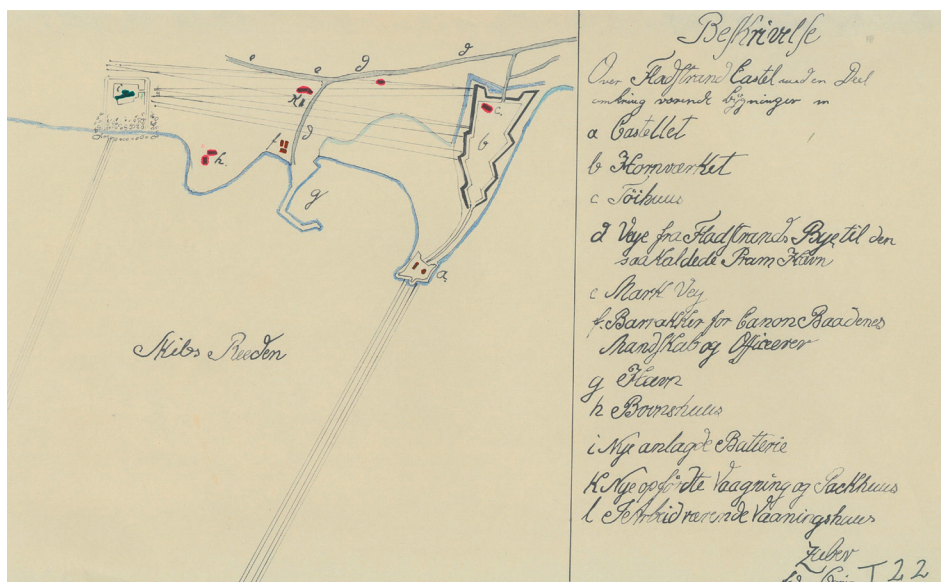
Frederikshavn fik sit navn i forbindelse med byens opnåelse af købstadsstatus i 1818. Indtil da bar den lille fisker- og fæstningsby navnet Fladstrand, og det var derfor i Fladstrand, at Niels Frederik Læssøe startede som told- og konsumptionsinspektør i 1811.

På dette tidspunkt, hvor Danmark var blevet frarøvet sin flåde og lå i en slags asymmetrisk søkrig med England, var Danmark og Norge forbundet i en union. Norge var afhængig af tilførsler af forskellige basisvarer fra Danmark, og det gjorde Fladstrand til et vigtigt trafik-

knudepunkt, indtil unionen mellem de to lande blev brudt i 1814 og Norge i stedet blev tvunget ind i en union med Sverige.

Niels Frederik Læssøe tiltrådte derfor sit embede i en by, der i forhold til sin ringe størrelse summede af liv og aktivitet. Dels var der de mange konvojer til Norge, og dels var Fladstrand base for Nørrejske Roflotille. Det betød indkvartering af flere hundrede marinere og en betydelig omsætning hos byens næringsliv.

Men efter 1814 ændrede forholdene sig for Fladstrand. Fra at ligge midt i riget, befandt byen sig pludselig i et udkants-

Rids over fæstning og havn i Fladstrand o. 1810.

område, og denne deroute blev Læssøe vidne til fra første parket.

Niels Frederik Læssøe

Læssøe var født i København den 27. oktober 1775 som søn af en velstående hørkræmmer og rådmand i hovedstaden. Han var blevet gift med Anna Johanne Neergaard ud af den ganske godt kendte Neergaard-slægt i 1798. Sammen fik parret fire børn - alle piger, hvoraf kun tre overlevede det første år. Ægteskabet holdt ikke, og parret blev skilt samtidigt med, at Niels Frederiks far gik fallit og rykkede det økonomiske sikkerhedsnet væk under parret.

I 1808 giftede Niels Frederik Læssøe sig igen. Denne gang med officersdatteren Margrethe Juliane Signe Abrahamson. Hendes hjem var både patriotisk og kulturelt. Mange af tidens forfattere - som Knud Lyne Rahbek og Johannes Ewald - prægede pigens opvækst i hjemmet, hvor man var fortrolige med historie og med engelsk og tysk litteratur. Noget, der fik stor indflydelse på den begavede Signe.

Niels Frederik Læssøe var uddannet købmand og mistede sandsynligvis sit arbejde ved faderens fallit. Imidlertid kom toldvæsenet ham til hjælp, og i 1811 blev han udnævnt til told- og konsumptionsinspektør i Fladstrand. Familien blev dermed rykket væk fra venner og bekendte i København midt under Englandskrigen.

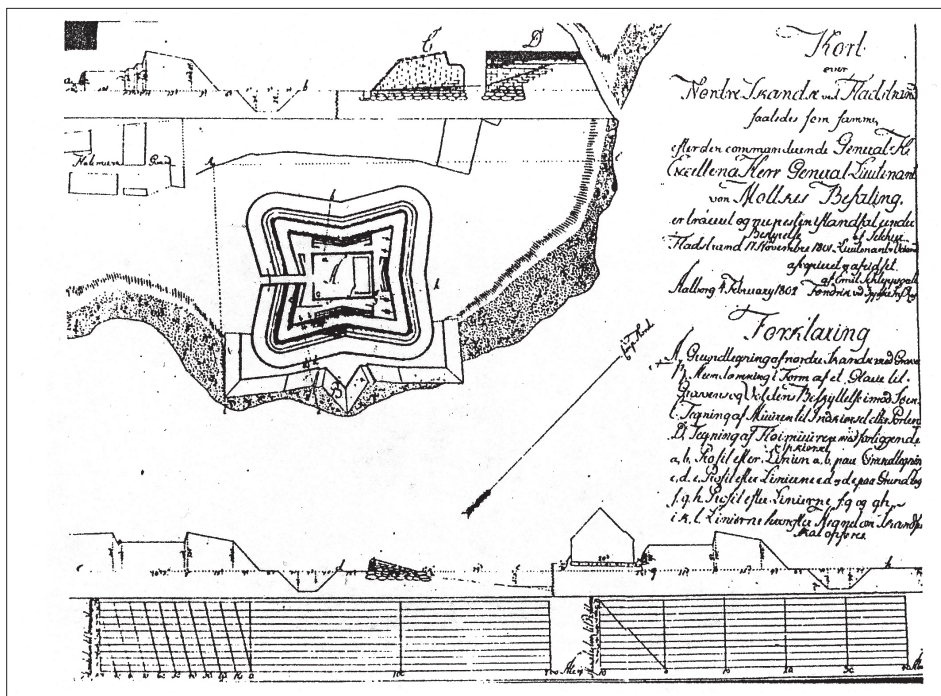
Fladstrand

Udover at være en fiskerby bar Fladstrand præg af sin strategiske placering i forhold til trafikken gennem Kattegat - en placering, som allerede under den tyske

besættelse i Kejserkrigen 1624-29 havde givet anledning til bygningen af Nordre Skanse, som stadig kan ses intakt i Frederikshavn. Nye befæstningsanlæg blev bygget under Den skånske Krig 1675-79 med det stadig eksisterende runde Krudttårn som tyngdepunkt, og især under Den store Nordiske Krig 1709-20 fik fæstningen i Fladstrand en vigtig rolle for Norgesfarnten. I årene efter fredsafslutningen faldt fæstningens betydning, bemanningen blev yderst sparsom, og i 1799 blev det besluttet at nedlægge fæstningen.

Men den beslutning holdt ikke længe. Efter Danmarks tiltrædelse i 1800 til det mod England vendte neutralitetsforbund, der foruden Danmark bestod af Sverige, Rusland og Preussen, blev det besluttet at sætte landets forsvar i stand. I Fladstrand blev istandsættelsesarbejderne påbegyndt i foråret 1801. Våbenstilstanden efter slaget på Reden i april 1801 mindskede den umiddelbare krigsfare, og da Danmark senere på året sluttede overenskomst med England, fik den ansvarlige for forsvaret af Nørrejylland, Adam Ludvig Moltke, atter ordre til at demontere landsdelens batterier, skanser og fæstninger.¹

Denne beslutning holdt indtil den tredje koalitionskrig mod Frankrig brød ud i 1805, hvor fæstningen i Fladstrand, på lige fod med landets andre fæstninger, blev monteret på ny og forsynet med krigsmateriel. Det var dog først efter fredsslutningen i Tilsit mellem Rusland og Frankrig 7. juli 1807, at krigen for alvor kom til at stå foran Danmarks dør. England krævede, at Danmark enten tilsluttede sig en engelsk alliance eller udleverede flåden. I august ankrede den engelske flåde op i Øresund og Storebælt, og på samme tid fik Moltke ordre

Tegning af Fladstrands Nordre Skanse 1801.

om at bringe det jyske forsvar i orden. 2. september 1807 iværksatte englænderne det store bombardement af København, og efter byens overgivelse 7. september måtte Danmark udlevere flåden til fjenden. Uden linjeskibe og fregatter måtte den danske militære ledelse ty til andre måder at kæmpe mod fjenden på, og det blev besluttet at oprette enheder af små, svært bevæbnede fartøjer, som kunne føre en slags guerillakrig mod de større engelske orlogsmænd. Denne nye krigsdoktrin fik stor betydning for Fladstrand.

Robådsflotille og kapere

Den 23. september 1808, et lille halvt år efter englændernes succesfulde angreb

i april, stationeredes de første skibe fra Nørrejske Robådsflotille i Fladstrand med den norske officer Jørgen de Falsen som chef.

Det var dog kun to orlogsfartøjer, der i første omgang blev stationeret i Fladstrand. Det var de to kanonjoller No. 12 og 13, hver på 18 årer og bestykket med hver sin 18-pundige kanon og en 4-pundig haubits. Efterhånden blev der dog tilført flere enheder, bl.a. for at forstærke Fladstrands fæstning efter nogle uheldige episoder med engelske orlogsfartøjer, og i 1812 havde 9 kanonchalupper og fem andre fartøjer base i byen. Normeringen for disse enheder lå på mellem 500 og 600 mand, og selvom robådsflotillen sjældent var fuldt bemanded, har besætningsmedlemmerne sammen med de soldater, der

bemandede fæstningen, sat sit meget markante præg på dagligdagen i det lille fiskerleje. Et andet indslag i Fladstrand var kapervæsenet, som blev etableret efter tabet af flåden. Kort fortalt gav denne ordning private skibsredere, hvis normale indtjeningsmønster var slået i stykker af krigen, mulighed for at opbringe fjendtlige fartøjer og få realiseret værdierne gennem en prisedomstol. Også i Fladstrand blev der dannet kaperrederier, og når jagten på fjendtlige handelsfartøjer, som ikke befandt sig i en beskyttende konvoj, bar frugt, medførte det en økonomisk indsprøjtning til det lille fiskerleje. I starten havde de lokale kapere det problem, at fartøjerne kun måtte sælges i købstæderne, og derfor måtte priserne ikke føres til Fladstrand, der jo først fik købstadsstatus og nyt navn i 1818. Men Frederik VI bøjede reglerne på området og tildelte i 1808 Fladstrand sin egen prisedomstol.

Når man til det røre, som robådsflotillen og prisehandelen skabte i Fladstrand lægger, at der på reden ud for byen ofte samledes fartøjer, som skulle sejle til Norge i konvoj, tegner der sig et billede af en by, som i forhold til sin ringe størrelse var præget af stor fysisk og økonomisk aktivitet. Og sådan var tingenes tilstand, da Niels Frederik Læssøe tiltrådte sin stilling som told- og konsumtionsinspektør i 1811. Men, som vi skal se, medførte det ikke en økonomisk dans på roser for den lokale statsembedsmand.

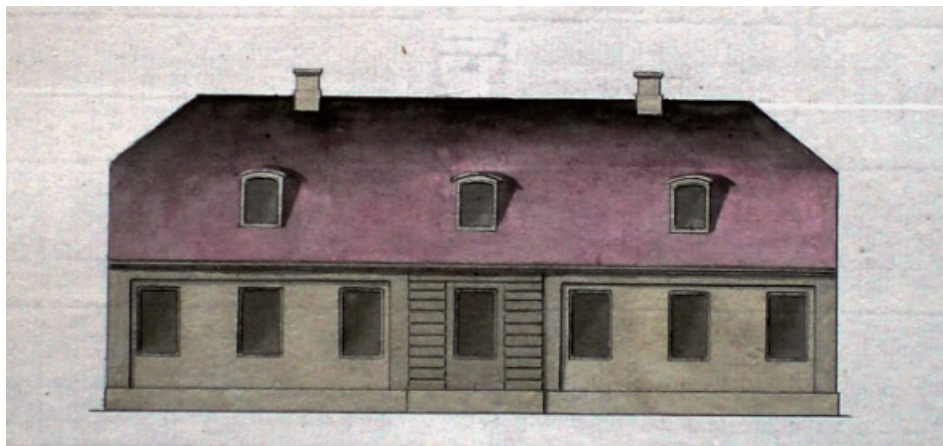
Handelen i Fladstrand 1807-1814

Hverken told- eller konsumtionsbøger er bevaret fra Fladstrand for krigsårene 1807-1814. En fuldstændig oversigt over

de over land og vand ind- og udførte varer kan vi derfor ikke få. Vi må nøjes med de oplysninger, der kan udvindes af de ofte tilfældigt bevarede ekstrakter, antegnelser, kvitteringer og skrivelser, der har undgået den senere så nådesløse kassation.

Det siger næsten sig selv, at varetilførslen over land til en by som Fladstrand var beskeden. Den bevarede konsumtionsbog fra 1777 vidner herom. Dagligdags fødevarer som flæsk, smør, brød, ost og æg frembragt af omegnens bønder prægede billedet. Hertil kom huder, kalve- og lammeskind samt brænde, oftest i form af tørv fra de moserige sogne nord for byen. Af og til dukkede en vogn med varer fra købmænd i de omkringliggende købstæder op ved Fladstrands bomme, lige som flere Fladstrand-købmænd videresendte varer indkommet til byen med skib over land til nabobyerne Sæby, Skagen og Hjørring. Samhandlen over land de vendsysselske byer imellem var dog af beskeden omfang i tiden frem til Englandskrigens udbrud. Aalborg fik sjældent besøg af de fladstrandske købmænds repræsentanter. Når det skete, var varepartiet ofte noget ganske særligt, som da Frantz Übersax i februar 1807 sendte tre tønder østers fra de kongelige banker i Ålbæk bugt, som Übersax havde i forpagtning, til Aalborg for derfra at videresende dem med vognposten til Århus.²

For det dansk-norske tvillingerige betød krigen og de mange import- og eksportforbud, der fulgte i dens kølvand, et markant fald i told- og konsumtionsindtægterne. I 1808-1809 indbragte de tilsammen i årligt gennemsnit kun mellem halvdelen og en tredjedel af de sidste fredsårs indtægter.³ I Fladstrand var situationen en anden. Fladstrands kon-

Kommandantboligen ved Fladstrands Kasteel 1808. Bygningen blev senere forlænget og kan stadig ses i Frederikshavn.

sumtionsindtægter steg fra 696 rd. i 1807 til 1.361 rd. i 1808 og yderligere til 1.485 rd. i 1809. Navnlig indtægterne fra malingen af korn og portkonsumtionen blev forøget, selvom det retfærdigvis må tilføjes, at et tilskud fra toldkassen til konsumtionskassen også bidrog til den store fremgang de nævnte år. Konsumtionens nettobeløb – indtægterne fra maleværket, portkonsumtionen, milepengene og afgiften for indført hornkvæg – udgjorde 916 rd. i 1809 og 1.005 rd. i 1810. Årsagen til fremgangen i 1810 skyldtes ifølge told- og konsumtionsinspektør Hans Jørgen Ancher og kasserer Johan Chr. Schultz den forøgelse, der var sket i antallet af de ved Fladstrand stationerede kanonbåde, »hvorved flere Mennesker i Aaret 1810 har opholdt sig her paa Stedet end i Aaret 1809, og altsaa forøret mere af Consumtionsbare Varer«, som det hed i inspektørens og kassererens indberetning.⁴ I 1811 steg konsumtionens nettobeløb en anelse til 1.036 rd., mens 1812 med 1.422 rd. bød på en kraftig fremgang. Den væsentligste årsag hertil var

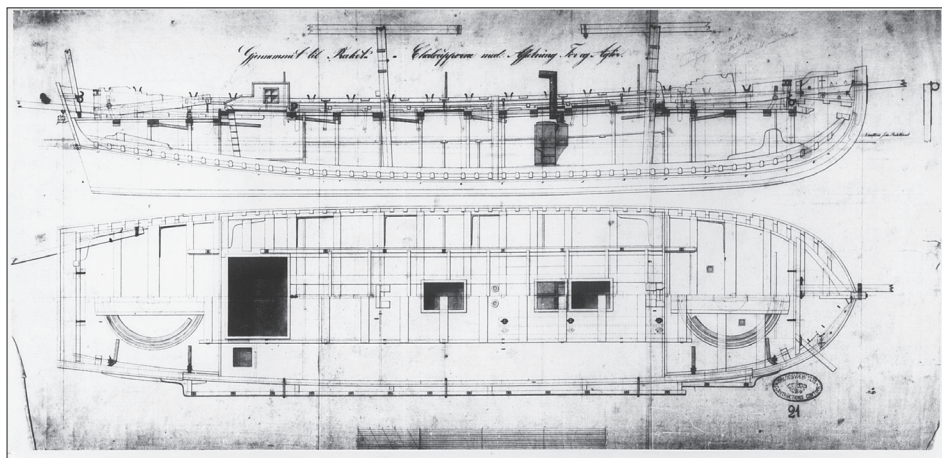
en forøgelse i antallet af indkvarterede soldater i byen i 1812.⁵ I 1813 var antallet af militærfolk og kanonbådenes mandskab endnu højere, og årsresultatet viste et nettobeløb på 1.896 rd.⁶ At der var flere munde at mætte i 1813, ses blandt andet i de bevarede ekstrakter over maleværket. I 1812 maledes 2.130 tønder rug og byg til mel og 206 tønder malt til øl, mens tallet for 1813 var steget til henholdsvis 3.222 og 278 tønder.⁷

Omsætningen og dermed konsumtionsindtægterne i Fladstrand voksede støt gennem krigen. Men som i fredstid var det ikke alle, der ønskede at svare de lovpligtige afgifter til kongens hårdt trængte kasse. Smugleriets omfang kender vi naturligvis ikke, men tolderne og konsumtionsbetjentene har – navnlig i krigens sidste år – haft mere end nok at gøre med at holde øje med, hvad der blev bragt ind og ud af byen – såvel over vand som land. Af og til lykkedes det dog at tage lovbryderen på fersk gerning. Det skete blandt andet den 9. august 1811, hvor underbetjent Christian Sand tog en

i Fladstrand indkvarteret soldat, Michel Rasmussen, på gaden et stykke inde i byen med en pose med 11 oste og to bøtter smør, som soldaten havde indført fra landet uden at angive dem ved bommen. Sand, der så soldaten komme ind af købmand Mads Bangs markled for at slippe uset ind i byen, beslaglagde varerne.⁸ I 1812 foretog personalet ved told- og konsumtionsvæsenet ni anholdelser og beslaglæggelser.⁹

Toldbøgerne fra krigsårene 1807-1814 er som nævnt ikke bevarede, så vi må nøjes med de ofte tilfældigt bevarede løsark, extracter og antegnelser til toldregnskaberne, når vi skal prøve at danne os et billede af søhandelens omfang under Englandskrigen. I fredsåret 1806 udgjorde Fladstrands samlede toldindtægter 543 rd.¹⁰ Året efter var tallet steget til 721 rd., og i 1808 til 5.611 rd.¹¹ I 1809 voksede de samlede toldindtægter til 8.074 rd. og i 1810 til 15.644 rd., hvoraf 7.930 rd. dog stammede fra de af skibsræderne betalte forsikringspræmier og den indførte tillægsafgift. Den store buket af

ekstrafgifter, der så dagens lys under krigen, havde sin del af æren for de stigende toldindtægter. Antallet af indbragte priseskibe havde også stor indflydelse på årsresultatet. Det sås tydeligst i 1811, hvor Fladstrands toldindtægter slog alle rekorder med 169.876 rd.¹² Den væsentligste grund til det flotte resultat var roflotilens opbringelse af fregatskibet »Memel« og galliotkibet »Uranus« den 28. maj 1811. »Memel« var fuldt lastet med tømmer, mens Uranus' last bestod af 549.500 pund sukker, 24.136 pund kaffe og 4.691 pund allehånde.¹³ I juni måned, hvor skibenes laster blev opgjort og fortoldet, beløb toldindtægterne sig til 126.354 rd. I 1812 nød toldregnskabet også godt af indtægterne fra flere til Fladstrand opbragte priser. »Anna Maria« lastet med salt og fabriksvarer og »Johanne Cathrine« med en ladning bestående af stentøj, blyhvidt, kaffe og stenkul skæppede med 2.841 og 6.453 rd. godt til årets regnskab, der endte på 18.334 rd.¹⁴ Toldindtægterne for det sidste hele krigsår 1813 vidner om det økonomiske uføre,

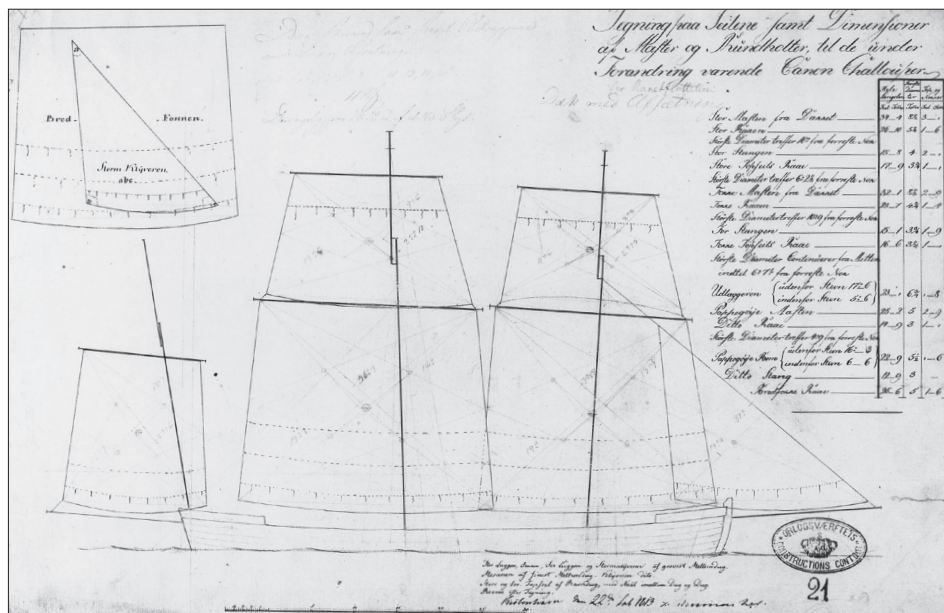
Tegning af en af de kanonbåde, der var stationeret ved Fladstrand under Englandskrigen 1807-14. Der er formentlig tale om Prise no. 1, som var erobret fra den engelske flåde.

den danske stat befandt sig i ved krigens slutning. Rigsbankdaleren var kommet til, og med forordningen af 8. september 1813 blev det desuden påkrævet at betale toldafgifterne med sølv. De samlede toldindtægter i 1813 endte på 64 rbd. rede sølv og 6.791 rbd.¹⁵

Besejlingen af Fladstrand toldsted i krigsårene er det muligt at få et rimeligt indtryk af ved studier af de bevarede antegnelser til toldregnskaberne. Et fuldstændigt billede af antallet af ind- og udgående skibe og mængden af de varer, de bragte med sig, lader sig dog ikke opstille. I det første krigsår 1807 var antallet af udgående poster omkring 130.¹⁶ Året efter var besejlingen af et lignende omfang med lidt over 140 udgående poster, men fra 1809 voksede besejlingen af toldstedet markant. I 1809 var der mindst 204 indgående og 228 udgå-

ende poster på toldregnskabet, og i 1810 passerede tallet af udgående poster 250.¹⁷ I 1811 var der omkring 350 udgående poster, i 1812 omkring 300 og i det sidste fulde krigsår 1813 mindst 405. Det synes rimeligt at antage, at væksten i antallet af udgående poster dækker over en stadig større handel med det fødevarerhungrende Norge, som krigen skred frem.

Byens økonomiske elite med folk som krigskommissær Frantz Übersax, strandingskommissionær Lars Falster Hede-marck og en række af byens førende købmænd som Niels Fred, Henrich Kahlen og Mads Bang tog ivrigt del i handlen på Norge under krigen. Men de var langt fra alene. Muligheden for at tjene mange og hurtige penge på handlen på Norge lokkede mange, der til hverdag ellers ikke beskæftigede sig med handel, til at tage del deri. En af dem var månedsløjtnant,

Sejltægning til en kanonchalup. Denne fartøjstype kunne ses i havnen ved Fladstrand, som var base for Nørrejske Roflotille.

Johan Risom. Den 23. marts 1810 sendte han med jagten »Haabet«, ført af Kragerøskipperen Ole Alsing, korn, flæsk, smør og malt til Kragerø. Fire dage senere lod han et nyt parti varer udskibe med jagten »Actis« ført af skipper Jacob Jacobsen fra Stavern. Målet for denne sejlads var Larvik. Johan Risom var en foretagsom herre, der ikke lod det blive ved handlen alene. Sammen med kaptajn Henne i Fladstrand, byfoged Lund og proprietær Udbye fra Skagen, stod han bag »Vendssysel Kaperrederi«, der rådede over fire fartøjer. I 1808 var han reder for kaperfartøjet »Bonaparte«, der samme år, med kaptajn Frederik Hesselberg Falkenberg ved roret, tog den engelske brig »James«, der i oktober 1808 blev prisedømt i Aalborg. I 1809 var Risom hovedreder på båden »Stærkodder«, der var opbragt til Fladstrand som prise. Båden forliste samme år ved Grenå. Uheldet slog ikke den foretagsomme løjtnant ud. I 1810 ejede han jagten »Strandvagten«, som i 1809 havde hørt under Skagen toldsted. I 1811 blev Risom atter ramt af uheld, da en af ham på auktion købt galease totalforliste umiddelbart syd for Fladstrand. Den oprindeligt svenske galease »Ulricha« var taget som prise af Falkenberg i 1808.¹⁸

Handel og kapervirksomhed var en vigtig men risikofyldt beskæftigelse disse år. Engelske orlogsskibe og svenske kaperfartøjer gjorde det farligt at færdes i Kattegat og Skagerrak. For at sikre forsyningen af fødevarer til Norge indførte staten en forsikringsordning for de skibe, der trodsede farerne på havet og deltog i farten på Norge. Den 6. december 1808 forsikrede Fladstrand-købmanden Jens Lisborg den 40 kommercelæster store brig »Wenus« med last for 20.000 rd. Skibets last bestod af 111 tønder malt, 950 tønder rug, 430

tønder byg, 12 tønder bankebyg, 4 tønder halve gryn, 20 tønder ærter, 16 fjerdinger smør, 1186 potter kornbrændevin, 42 tønder saltet kød, 8 tønder saltet flæsk, 450 potter miød, 3 tønder smør, 8 tønder byggryn, 12 tønder halve byggryn, 1 skpd. og 10 lispd. oste, 1 skpd. og 15 lispd. mørkt rugbrød, 3 skpd. og 15 lispd. risengryn.¹⁹ Forsikringen viste sig at være en ganske fornuftig investering for Jens Lisborg. »Wenus« blev på sin vej til Larvik opbragt af fjenden.

Var krigsårene en gylden tid for Fladstrands handels- og næringsdrivende, var det ikke tilfældet for de ansatte ved told- og konsumtionsvæsenet. Som lønmodtagere hørte de, sammen med kreditorer og pensionister, til den befolkningsgruppe, der blev fattigere under krigen. Foruden den årlige gage modtog de ansatte procenter af overskuddet på told- og konsumtionsindtægterne samt af de talrige ekstraafgifter, der så dagens lys under krigen. Tolderen og kassererens ekstrafortjenester var naturligvis de største, men i særligt gode år var der også pæne ekstrafortjenester til de menige betjente. I 1810 udgjorde tolder og konsumtionsinspektør Hans Jørgen Anchers andel af told- og konsumtionsoverskuddet 784 rd.,²⁰ mens det året efter var på hele 5.497 rd. – og det var endda kun for årets første otte måneder. Det var et betragteligt supplement til Anchers årsløn på 150 rd. Kassereren, Hans Wolters, modtog for de første otte måneder af 1811 3.664 rd., mens der blev 1.145 rd. hver til to underbetjente. Igen et betydeligt tilskud til underbetjentenes årsløn på 60 rd. Problemet var blot, at personalets lønindtægter, navnlig i krigens sidste år, ikke kunne følge med den galopperende inflation. Det fik blandt andet told- og

Frederikshavn 1821. Fæstningsanlæggene og den lille jollehavn fremstår stort set som i toldinspektør Niels Frederik Læssøes tjenestetid 1811-18, hvor byen stadig hed Fladstrand.

konsumtionsinspektør Niels Frederik Læssøe at mærke. I januar 1813 klagede han sin nød til Generaltoldkammeret i København. Lønningen slog langt fra til, hvorfor Læssøe siden sin ankomst til byen havde været nødt til at stifte gæld for 6.000 rd.²¹ Senere på året blev Læssøe og hans familie sat på gaden, og da han ikke selv ejede eller kunne skaffe tilstrækkelige midler til at købe sig et nyt hus for, bad han i september 1813 Generaltoldkammeret om et lån på 2.000 rbd. til at købe sig et hus mellem byen og havnen.²² Efteråret 1813 var ikke det bedste tidspunkt at bede den økonomisk trængte

danske statskasse om et lån, hvorfor det ikke kan undre, at Generaltoldkammeret afslog Læssøes ønske.

Krigsafslutningens betydning

Med fredsslutningen i 1814 varsledes nye tider for Fladstrand. Det blev hverdag igen, og det kunne ses på told- og konsumtionsregnskaberne. Konsumtionsindtægternes nettobeløb faldt fra 1896 rbd. i 1813 til 1379 rbd. i 1814. Den væsentligste årsag til faldet på 517 rbd. var, at roflotillen og størstedelen af det i Fladstrand under krigen indkvarterede

militær var draget bort. I et brev til Generaltoldkammeret i København vurderede told- og konsumtionsinspektør Niels Frederik Læssøe og kasserer Hans Wolters, at Fladstrands folkemængde var blevet reduceret med omtrent $\frac{1}{3}$.²³

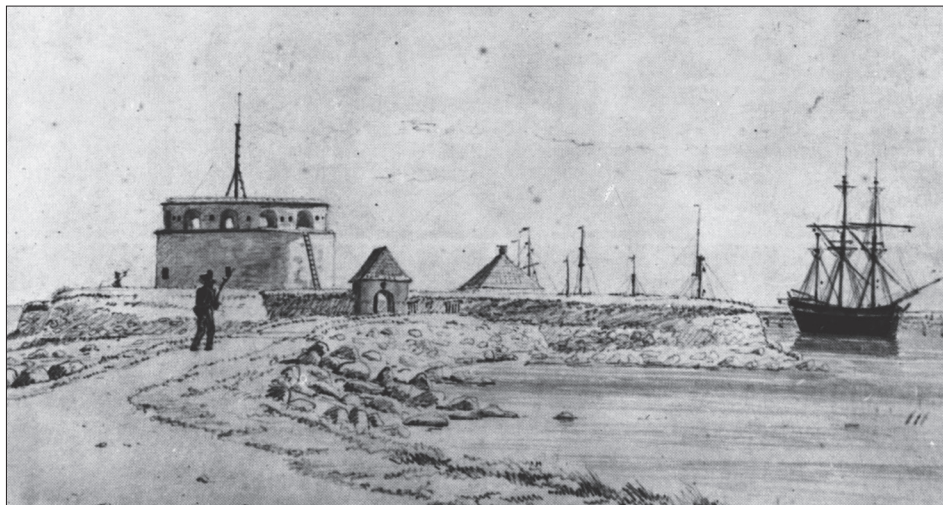
I 1815 var konsumtionsindtægternes nettobeløb faldet yderligere godt 421 rbd. til 958 rbd. Årsagen hertil var ifølge Læssøe og Wolters »først: at i Aaret 1814 var Farten paa Norge saa megen, at der af og til opholdte sig en stor Deel norske Søfolk i Fladstrand, der fortærede endeel Consumtionsbare Varer; I Aaret 1815 derimod var Farten paa Norge ikke nær saa megen, og derfor ej heller nær saa stor Commerce, eller saa mange fremmede Søfolk opholdte sig her i Byen; For det andet at de faae Militaire som forblev i Fladstrand efter Krigen, blev siden i Aaret 1815 in-quarteret i Kasernen som ligger uden for Byen og er Consumtionsfri; disse erlagde forhen Consumption af det de indførte fra Landet til Fortæring, og som siden faldt bort da de, som meldt, blev henlagt i Kasernen.«²⁴

At der var tale om økonomiske nedgangstider som følge af den faldende omsætning ses også i de bevarede ekstrakter over maleværket i Fladstrand. Vigtigt var malingen af rug og byg til mel efterfulgt af malingen af malt til øl. I 1813 maledes 3.222 tønder rug og byg til mel i Fladstrand. I fredsåret 1814 faldt tallet til 572 tønder, og yderligere i de følgende år 1815-1817 til henholdsvis 346, 305 og 286 tønder. Byens værtshusholdere havde heller ikke længere kronede dage. I 1813 maledes 278 tønder malt til øl. I 1814 var tallet 103 tønder og de efterfølgende tre år 59, 66 og 44 tønder.²⁵

Med hensyn til besejlingen af Fladstrand toldsted fik Norges afståelse med

Kielerfreden i januar 1814 ikke nogen øjeblikkelig betydning. Med over 400 indgående og mindst 535 udgående poster på toldregnskabet blev 1814 det krigsår, der havde den største aktivitet ved Fladstrand toldsted.²⁶ Det kornhungrende Norge var uden tvivl målet for en stor del af de skibe, der forlod Fladstrand. Den økonomiske depression, der havde sænket sig over Danmark som en tung dyne, nåede dog også Fladstrand. Det fremgik tydeligt af en skrivelse fra Niels Frederik Læssøe og Hans Wolters til Generaltoldkammeret, hvori de forklarede årsagen til nedgangen i toldindtægterne fra 1815 til 1816: »Aarsagen til denne Formindskelse kan tilskrives den ualmindelige store herskende Pengetrang imellem saavel de Handlende som andre, og hvilken bestandig tiltager, saa at de, som forhen har drevet nogenlunde Handel, har maattet meget indskrænke dem, og ikke har turdet indlade sig i nogen betydelig Handels-affaire af Frygt for, ej at kunde præstere Betalingen til rette Tid.«²⁷ I 1817 viste toldindtægternes nettobeløb på udenrigshandlen, der skulle betales i sølv, en tilbagegang på 632 rbd. i forhold til året før. Til gengæld var toldindtægternes nettobeløb på indenrigshandlen steget med 1.187 rbd. i forhold til 1816. Den væsentligste årsag til fremgangen var en betydelig vækst i handlen med brændevin fra Flensborg dette år. En handel, der, ifølge Niels Frederik Læssøe og Hans Wolters, i 1817 havde været mere fordelagtig for de handlende i Fladstrand end den mere ressourcekrævende udenrigshandel.²⁸

Krigens afslutning og tabet af Norge betød en nedgang i handlen mellem Fladstrand og Norge fra 1815. Fra at være en del af det dansk-norske tvillingerige blev Norge nu et selvstændigt toldområde og

Efter afslutningen af Englandskrigen i 1814 blev fæstningen i Fladstrand atter lagt i mølpose. På denne tegning fra 1833 ses et par enkelte vagter ved Krudttårnet, som under krigen havde fået afmonteret taget.

desuden et i toldmæssig henseende uprivilegeret land frem til 1826. Gamle vaner blev dog ikke ændret lige med det samme. I 1821 var antallet af indgående poster til Frederikshavn fra Norge 119, mens antallet af udgående poster fra Frederikshavn til Norge var 162. I procent svarede det til henholdsvis 39% og 52% af årets samlede antal ind- og udgående ekspeditioner fra Frederikshavn toldsted.²⁹ Norge var fortsat en integreret del af det frederikshavnske handelsnetværk.

Havn og købstad

Med krigens afslutning kom Fladstrand på mange måder i en situation, der mindede om tiden efter afslutningen på Store nordiske Krig i 1720, hvor den høje økonomiske aktivitet i forbindelse med de militære aktiviteter Fladstrand blev afløst af nedgangstider. Nu gentog historien sig. Og dog forekom fremtidsudsigter-

ne mørkere i 1814, end de havde været i 1720. Med Norges afståelse til Sverige mistede den danske stat interessen i at opretholde en forbindelse med Norge og trak derfor også sin støtte til en udbygning af havnen tilbage.

Fladstrands første egentlige havneanlæg blev igangsat i 1806. Indtil da havde den maritime trafik til byen benyttet sig af reden, som lå bag de beskyttende holme og rev, hvoraf Hirsholmene var den største. Den maritime handel, der var så betydelig, at de centrale myndigheder havde følt sig tvunget til at flytte toldstedet fra Sæby til Fladstrand, foregik over stranden. Der var dog klart potentiale til et egentligt havneanlæg i byen, og den første beskedne jollehavn blev under krigen 1807-14 udbygget en smule på grund af den voksende aktivitet, men planerne om en yderligere statsstøttet udvidelse blev som nævnt opgivet for en tid.

I forbindelse med de lokale interesser i at få udbygget havnen efter fredsslutnin-

gen i 1814, inddrog man mulighederne for at få tildelt status som købstad. Havneanlægget hørte under den Kongelige Kanal-, Havne- og Fyrdirektion, og her var man også af den opfattelse, at det ville være havnen en betydelig hjælp, hvis kongen tildelte Fladstrand købstadsrettigheder. Blev byen købstad, ville den formentlig få så store indtægter, at den kunne overtage havnens drift, vurdere direktionen i en skrivelse til Danske Kancelli. Ønsket blev bakket op af amtmand Sporon i Hjørring og herredsfoged Henrik Christian Hansen. Den sidste fremførte med rette, at Fladstrand på en række områder længe havde fungeret som købstad, og da ingen af nabobyerne havde klaget over denne status, kunne man ligeså godt tage skridtet fuldt ud og tildele byen købstadsrettigheder. I

sin skrivelse opridsede Henrik Christian Hansen en række privilegier, som den nye købstad efter herredsfogedens mening skulle begunstiges med. For den nye købstad skulle gælde de samme regler for militærtjeneste som i resten af landet, byen skulle have ret til at opføre egen mølle, hartkornsskatte, der blev betalt af byens jorder, skulle ophæves, og endelig skulle Fladstrand have told- og skattefrihed i 20 år.

Endelig foreslog herredsfogeden, at byens navn – til ære for kongen – blev ændret til Frederikshavn.³⁰

Disse synspunkter gjorde indtryk på allerhøjste sted. 9. september 1818 bifaldt Frederik VI planerne, og 25. september samme år underskrev han købstadsbrevet, hvorved Fladstrand blev til Frederikshavn. Ikke alle herredsfoged Han-

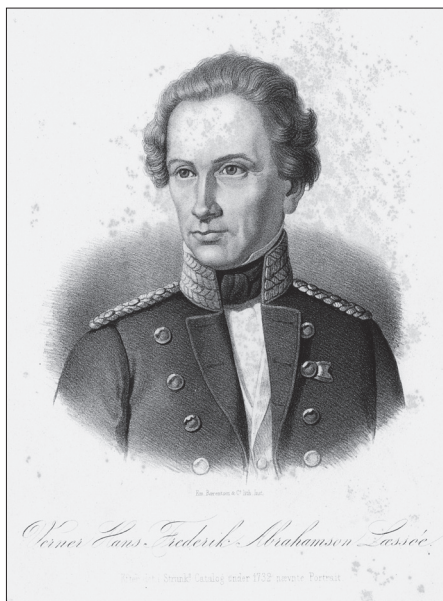
Krudttårnet og kommandantboligen kan stadig ses i Frederikshavn i dag. Kommandantboligen er den lyse bygning til venstre for Krudttårnet, som dog er blevet flyttet 170 meter fra den position, det havde i toldinspektør Læssøes tid. Foto: Hans Munk Pedersen.

sens ønsker blev dog opfyldt. Hverken told- og skattefriheden i 20 år eller fritagelsen for hartkornsskatter ville man gå med til i København. I en tid, hvor riget fattedes penge, var der ikke råd til den slags begunstigelser. I Englandskrigens kølvand fik Frederikshavn sine købstadsrettigheder og nye opgangstider fulgte, men byen blev med tabet af Norge – som resten af Vendsyssel – for altid et udkantssområde i Danmark.

Farvel til Frederikshavn

Som det er blevet antydnet ovenfor, var det ikke nogen dans på roser at være toldembedsmand under krigen, og for familien Læssøe var den meget lille, men strategisk vigtige havneby - så langt væk fra hovedstaden, som man næsten kunne komme - heller ikke nogen god oplevelse. Lønindtægterne som embedsmand kunne slet ikke følge med inflationen, heller ikke for Niels Frederik Læssøe, som i 1813 led den tort at blive sat på gaden, fordi han ikke kunne betale huslejen og ej heller kunne få hjælp fra Generaltoldkammeret gennem bevilling af et lån. Men familien fik dog tag over hovedet ved at flytte ind i en lejlighed i Danmarksgade 23.

Her fortæller forfatteren Nicolaj Bøgh om familien, at toldinspektørens kone Signe forsøgte at kompensere for den mangelfulde skolegang i Fladstrand ved selv at supplere sønnernes undervisning. Så stor var hendes viden, at børnene kaldte deres mor for »Konversationsleksikonet«. Også dele af omgangskredsen bar præg af at bo i en lille nedgangspræget kystby. En af husets venner var en afskediget officer. Han bar fortsat sin sabel, men den var bundet om livet med sejl garn. Et af Signes damebekendtska-

En aftoldinspektør Læssøes sønner opnåede heltestatus i den første slesvigske krig. Werner Hans Frederik Abrahamson Læssøe faldt som oberst under slaget ved Isted den 25. juli 1850.

ber bar mandshat og drak brændevin af spidse glas, og en anden blev ved en særlig lejlighed forvekslet med et spøgelse. At denne tanke kunne opstå skyldtes, at kvinden var blevet så spirituspåvirket under en fest, at hun havde forladt den indviklet i en borddug.

Niels Frederik og Margrethe Juliane Signe Læssøe fik mellem 1808 og 1819 otte sønner, hvoraf den ene døde som spæd. Så vidt vides fik alle drengene en god uddannelse og endte på de øverste trin på samfundsstigen. Den ældste Ludvig August, som fødtes i København i 1808, fulgte i faderens fodspor og gik ind i Toldvæsenet.

Hans store interesse var numismatik, og han blev ansat i kongens mønt- og medaljesamling og sluttede karrieren

som kammerråd, slotsforvalter og inspektør ved den kronologiske samling på Rosenborg.

Den næste søn fik heltestatus. Han var opkaldt efter sin morfar og kom til at hedde Werner Hans Frederik Abrahamson Læssøe og fulgte i hans fodspor som officer og altid parat til at kæmpe såvel politisk - som nationalliberal - og som oberst i general Kroghs stab under borgerkrigen mellem tysksindede og dansksindede i hertugdømmerne. Obersten faldt som krigshelt under slaget ved Isted den 25. juli 1850. Han var født i 1811 og flyttede som ganske spæd med sine forældre til Fladstrand.

De næste tre sønner var alle født i Fladstrand. Christian Frederik fra 1813 blev præst og lærer, Joseph Nicolai født i 1814 blev typograf, og den sidste, Thorvald blev født i 1816. Af disse tre sønner blev Thorvald den mest berømte. Sammen med vennerne J. Th. Lundbye, C.W. Eckersberg og J.A. Jerichau blev han uddannet som kunstmaler.

I 1818 blev Niels Frederik Læssøe forflyttet til København og fik den langt større og prestigemæssigt mere attraktive post som Havnekontrollør i København. Her fødtes den sidste søn Axel Viggo i 1819. Han fik som de øvrige en uddannelse og endte som præst.

¹⁾ Christensen, 1992, s. 72f.

²⁾ Übersax' kvittering 1.2 1807. RA571: Ks. 2, Konsumtionsregnskaber 1797-1808.

³⁾ Becker-Christensen, 1988, s. 535.

⁴⁾ Ancher og Schultz til Generaltoldkammeret 20.1 1811. RA571: Ks. 6, Toldregnskabsbilag m.m. 1807-1817.

⁵⁾ Læssøe og Wolters til Generaltoldkammeret 24.1 1813. RA571: Ks. 19, Antegnelser og ekstrakter 1811-14.

⁶⁾ Læssøe og Wolters til Generaltoldkammeret 12.1 1814. RA571: Ks. 19, Antegnelser og ekstrakter 1811-1814.

⁷⁾ Extracter over Maleværket i Fladstrand 1812 og 1813. RA571: Ks. 19, Antegnelser og ekstrakter 1811-1814.

⁸⁾ Sands rapport 9.8 1811. RA571: Ks. 19, Antegnelser og ekstrakter 1811-1814. Varerne blev solgt på auktion 24.10 1811.

⁹⁾ Læssøes skrivelse 12.2 1814. RA571: Ks. 19, Antegnelser og ekstrakter 1811-1814.

¹⁰⁾ Summarisk Extract af Fladstrands Told Regnskabs Indtægter og Udgifter for Aaret 1806. RA571: Ks. 18, Antegnelser og ekstrakter 1806-1810.

¹¹⁾ Summarisk Extract af Fladstrands Told Regnskabs Indtægter og Udgifter for Aaret 1807 og General-Extract over Fladstrands Toldstæds Told-Indkomster udi Aaret 1808. RA571: Ks. 18, Antegnelser og ekstrakter 1806-1810.

¹²⁾ Summarisk Extract af Fladstrand Told Regnskab for Aaret 1811. RA571: Ks. 19, Antegnelser og ekstrakter 1811-1814.

¹³⁾ Optegnelse over Vægten paa Ladningen af den ved Roflotillen opbragte Gallioth Uranus. RA571: Ks. 18, Antegnelser og ekstrakter 1806-1810.

¹⁴⁾ Summarisk Extract af Fladstrand Told Regnskab for Aaret 1812. RA571: Ks. 19, Antegnelser og ekstrakter 1811-1814.

¹⁵⁾ Summarisk Extract af Fladstrands Told Regnskab for Aaret 1813. RA571: Ks. 19, Antegnelser og ekstrakter 1811-1814.

¹⁶⁾ Antegnelser i Fladstrands Toldregnskab for Aaret 1807. Skipper Peter Søeberg af Larvik afgik som nr. 126 den 28.12 1807. RA571: Ks. 18, Antegnelser og ekstrakter 1806-1810.

¹⁷⁾ Skrivelse fra Aalborg Toldkammer 28.1 1811. RA571: Ks. 18, Antegnelser og ekstrakter 1806-1810.

¹⁸⁾ Anchers skrivelse 28.6 1811. RA571: Ks. 18, Antegnelser og ekstrakter 1806-1810. Risom blev efter krigen transportforvalter i Assens.

¹⁹⁾ Lisborgs kvittering 6.12 1808. RA571: Ks. 6, Toldregnskabsbilag m.m. 1807-1817.

²⁰⁾ Anchers kvittering 4.1 1811. RA571: Ks. 3, Konsumtionsregnskaber 1809-1818.

²¹⁾ Læssøe til Generaltoldkammeret 5.1 1813. RA365: Journalsag nr. 101, 1814. Ks. nr. 236.171.

²²⁾ Læssøe til Generaltoldkammeret 23.9 1813. RA365: Journalsag nr. 1436, 1813. Ks. nr. 236.171.

²³⁾ Læssøe og Wolters til Generaltoldkammeret 1.3 1815. RA571: Ks. 19, Antegnelser og ekstrakter 1811-1814.

²⁴⁾ Læssøe og Wolters til Generaltoldkammeret 31.1 1816. RA571: Ks. 20, Antegnelser og ekstrakter 1815-1819.

²⁵⁾ Extracter over Maleværket i Fladstrand 1813-1817. RA571: Ks. 19, Antegnelser og ekstrakter 1811-14 og ks. 20, Antegnelser og ekstrakter 1815-1819.

²⁶⁾ Antegnelser i Fladstrands Toldregnskab for Aaret 1814. RA571: Ks. 19, Antegnelser og ekstrakter 1811-14.

²⁷⁾ Læssøe og Wolters til Generaltoldkammeret 30.1 1817. RA571: Ks. 20, Antegnelser og ekstrakter 1815-1819.

²⁸⁾ Læssøe og Wolters til Generaltoldkammeret 26.1 1818. RA571: Ks. 20, Antegnelser og ekstrakter 1815-1819.

²⁹⁾ Melchiorsen, 1987, s. 46.

³⁰⁾ Hansen, 1968, s. 24. Henrik Christian Hansen blev 18.12 1816 udnævnt til byfoged i Odense.

Upubliceret kildemateriale, Rigsarkivet

RA365: Generaltoldkammeret, Jyske Toldkontor 1792-1823.

RA571: Reviderede Regnskaber Toldregnskaber, Fladstrand (Frederikshavn) 1675-1837.

Litteratur

Becker-Christensen, Henrik: Protektionisme og reformer 1660-1814. Dansk Toldhistorie, bd. 2, 1988.

Bloksgaard, Anders: Statsautoriseret

sørøveri i Vendsyssel. I: Vendsyssel Årbog 2000, s. 7-18.

Bobé, Louis: En engelsk Krigsfanges Oplevelser i Jylland i Vinteren 1808. I: Samlinger til jydsk Historie og Topografi, 3. rk., III, 1901-1903, s. 369-417.

Christensen, Jens Ole: Fladstrand – fæstning og by 1675-1818 (II). I: Vendsyssel Årbog 1992, s. 53-94.

Feldbæk, Ole: Storhandelens tid. Dansk søfarts historie, bd. 3, 1997.

Hansen, Bent: Frederikshavn i stilstand og fremgang 1818-1968, 1968.

Jensen, Verner og Hans Munk Pedersen: Nørrejske Roflotille. I: Bangsbo Museum og Arkivs årbog 1993, 1994, s. 21-36.

Larsen, Kay: Danmarks Kapervæsen 1807-14, 1972 (2. udg.).

Melchiorsen, Hanne: Frederikshavn som handelsby 1790-1860 (I). I: Vendsyssel Årbog 1986, s. 97-120.

Melchiorsen, Hanne: Frederikshavn som handelsby 1790-1860 (II). I: Vendsyssel Årbog 1987, s. 41-76.

Monrad Møller, Anders: Fra galeoth til galease, 1981.

Nørregaard-Knudsen, Axel: Fladstrands første havn. I: Vendsysselske Aarbøger 1949, s. 1-33.

Nørregaard-Knudsen, Axel: En episode i Fladstrand under Englænderkrigen. I: Vendsysselske Aarbøger 1953, s. 1-19.

Pedersen, Peter Chr.: Fladstrand – Frederikshavn, 1942a.

Pedersen, Peter Chr.: Blade af Hirtsholmenes Historie gennem tre hundrede Aar, 1942b.

Pontoppidan, Erik: Den Danske Atlas, bd. 5, 1970 (1769).

Vendepunkter

af Nils Hartmann

Det var et vendepunkt i mit liv, da jeg i foråret 1964 besluttede mig for at forlade toldvæsenet for i stedet at søge optagelse på Statseminariet i Vordingborg. Men det skulle jeg ikke komme til at fortryde. Jeg fik fire morsomme og lærerige år, fandt en kone (som jeg stadig er gift med), fik gode venner og en læreruddannelse, der efterfølgende skulle vise sig at rumme adgang til en række spændende muligheder.

Jeg tror ikke på en skæbne. For mig er livet snarere en spadseretur gennem en uendelig allé af tilfældigheder. Man må hele tiden søge at vælge den rigtige retning. Derfor tror jeg heller ikke på den klassiske valgsituation, men snarere på, at man møder tilfældet spontant, tager stilling og bagefter opfatter det som et valg. For mig har mange tilfældigheder været gunstige. Det var således en serie af tilfældigheder, der mandede ud i, at jeg opsagde mit job i toldvæsenet, fik en læreruddannelse, kom til at arbejde for UNICEF og endte med at få en levevej som forfatter og oversætter. Men lad os se lidt på, hvordan det hele begyndte.

Elev i toldetaten

Det var helt klart ikke mit valg, at jeg efter endt realeksamen i 1958 skulle begynde i toldvæsenet. Min far valgte for mig. Han mente ikke, at der var nogen grund til at gå i gymnasiet. Nej, jeg skulle hellere vælge det sikre – etaterne – og det var også

Nils Hartmann som nyansat toldelev.

ham, der skrev ansøgningen, som medførte, at jeg blev toldelev, ikke i hjembyen Præstø, som jeg havde håbet på, men i den nærliggende lilleby, Faxe Ladeplads. Hertil cyklede jeg den 1. august 1958 og meldte mig på toldkammeret uden at ane, hvad det var, jeg gik ind til.

Det med at cykle blev nu hurtigt træt af, og med en månedsløn på 348 kr. var jeg snart i stand til at købe en NSU-knallert på afbetaling. På den kørte jeg frem og tilbage i sommerhalvåret, mens jeg i vintermånederne lejede et værelse i

byen. Jeg syntes, der var meget lære for en ung mand, der kom lige fra skolen. Alt var jo nyt og samtidig med, at jeg skulle sætte mig ind i, hvordan man ind- og udklarerede skibe, beregnede afgifter, fortoldede varer og passede regnskabsbøgerne, skulle jeg også læse lektier. Flere gange ugentlig blev jeg overhørt af overtoldassistent Lars Aamand, der skulle sikre sig, at jeg havde sat mig ind de bestemmelser, vejledninger og love, som en toldelev skulle kende.

Et halvt år efter at jeg var begyndt uddannelsen, bestod jeg toldelevprøven. Det skete ved en lille eksamen, der foregik på toldforvalterens kontor. Her blev jeg eksamineret af personalechefen i departementet, J.V. Henriksen, der havde taget toget fra København i samme anledning. Efter den mundtlige overhøring, fik jeg en skriftlig opgave, som skulle klares på de to timer, som det tog toldforvalteren og personalechefen at spise frokost i embedsboligen. »Det gik rigtig fint. Fort-

sæt med at dygtiggøre Dem», sagde Henriksen, da han modtog min besvarelse og forlod toldkammeret. Nogle uger senere fik jeg et fint ansættelsesbrev fra Personalekontoret i Departementet for Told- og Forbrugsafgifter, hvori der stod, at jeg var ”i besiddelse af sådanne kvalifikationer, at jeg kunne forblive i toldvæsenets tjeneste”.

Jeg fik to gode år som elev i Faxe Ladeplads (forholdene på toldkammeret her er glimrende beskrevet af Kaj A. Højboge, Zise nr. 2-3/2010 og Frank Larsen, Zise nr. 3/2000). Som tiden gik blev jeg oplært i at deltage i afgiftsarbejdet, der især omfattede kontrol med restaurationer, Faxe Bryggeri og et større garveri. Da toldforvalteren samtidig var kongelig vejer og måler samt telegrafbestyrer, fik jeg i tilgift indblik i disse funktioner, der jo egentlig lå uden for en toldelevs arbejdsområde. Afsendelse og modtagelse af telegrammer fyldte ikke meget i det daglige, højst et telegram eller to

Toldkammeret i Faxe Ladeplads.

om dagen, men i forbindelse med runde fødselsdage, konfirmationer og andre højtidsdage kunne der være travlhed. Konfirmationerne betød, at jeg også måtte arbejde om søndagen – lørdag var i forvejen arbejdsdag. Telegramteksterne blev indtelefoneret fra posthuset i Næstved, hvorefter de blev håndskrevet med blæk på særlige lykønskingsblanketter. Udbringningen skulle ske så hurtigt som muligt efter modtagelsen, så jeg var glad for min knallert, når jeg skulle rundt i området. Godt nok kunne det være surt at skulle køre 25-30 km i regn og blæst, men så fik jeg til gengæld cykelgodtgørelse (15 øre pr. km), og de var skattefri.

Vejerbodskursus og toldskole

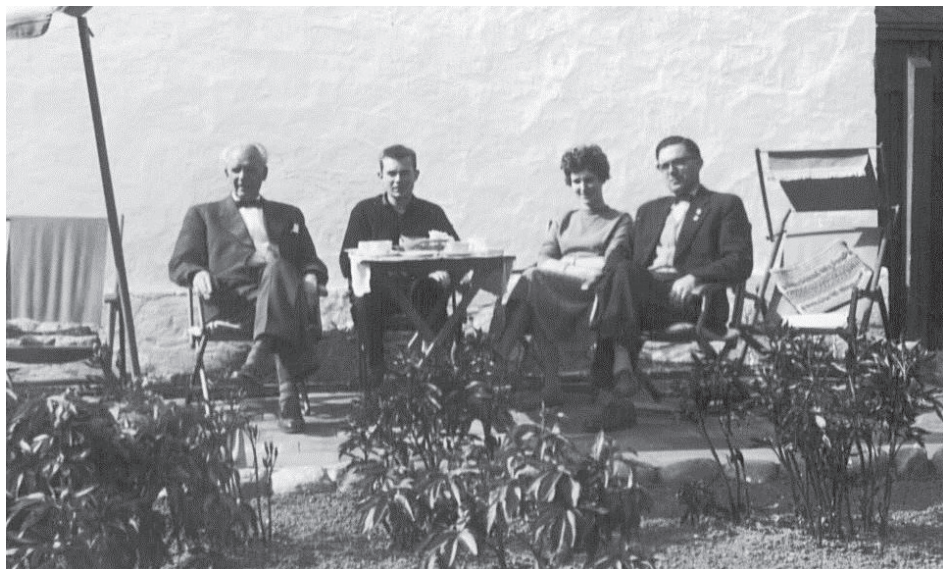
Der var en del toldfaglige områder, som ikke fandtes i Faxe Ladeplads. Derfor sluttede min elevtid med et halvt års vejerbodskursus i Næstved. I modsætning til Faxe Ladeplads, hvor der var ansat en toldforvalter, en toldassistent, en toldelev, en overtoldbetjent og en kontorassistent, var toldkammeret i Næstved et stort tjenestested med mere end en snes ansatte. Vejerbodskurset bestod primært i at lære om fortoldning af varer, der ankom til byens virksomheder. Ofte drejede det sig om meget store forsendelser, fx maskiner eller reservedele til De Danske Papirfabrikker eller Holmegaards Glasværk. I toldmæssig henseende kunne det være indviklet, fordi varerne henhørte under forskellige tariffer, hvor noget skulle vægtfortoldes, andet værdi- fortoldes. Især husker jeg, at der i nogle papirmaskiner indgik en tekstildug, der gjorde tarifieringen kompliceret. Ved vægtfortoldning var det desuden vigtigt at kende nettovægten. Ofte fremgik den

af fakturaen, men det skete også, at der blev forlangt udpakning, så taraen kunne beregnes. Var det store trækasser, det drejede sig om, kunne det være en større operation, der tog lang tid. Derfor lærte jeg, at man kunne spare tid og kræfter, hvis man vejede kassens låg og ud fra den beregnede vægten af resten af kassen. Meningen med kurset var også, at jeg skulle have uddybet mit kendskab til den nye toldtarif, der kom i 1960. Så et par eftermiddage om ugen satte jeg mig sammen med toldkontrollør Bohn-Jespersen, der forklarede om toldtariffens indviklede numre.

Fra Næstved gik turen til Toldskolen i København. Varede det ni måneder? Jeg er ikke sikker, men det blev i alle tilfælde skolegang med gammeldags terperi. Flere af underviserne var toldinspektører eller ansatte i departementet, mænd – for det var de alle – uden pædagogisk uddannelse, men embedsmandstyper, der alle havde et dybt kendskab til told- og afgiftslovgivningen, som de stort set kunne udenad. Overtoldinspektør J. Kroman og toldinspektør E. Larsen er navne jeg husker. Også de to sprogundervisere (engelsk og tysk) kom fra toldvæsenets egne rækker, og deres undervisning handlede i høj grad om at lære termer og udtryk, der vedrørte told og afgifter eller kunne bruges ved grænsekontrol.

Spiritusvejerbod og militærtjeneste

Efter endt eksamen fik jeg besked om, at jeg skulle arbejde som medhjælper i Spiritusvejerboden på Nordre Toldbod. Det var hos den berygtede overtoldkontrollør, der gik under øgenavnet ”Karafelmorderen”. Allerede første dag kaldte

Personalet på toldkammeret i Faxe Ladeplads, maj 1959. Fra venstre toldforvalter O.S. Rasmussen, toldelev Nils Hartmann, kontorassistent Annelise Jensen, overtoldassistent Lars Aamand. Overtoldbetjent B.N. Nielsen mangler.

han mig ind til sig og sagde, at han krævede afholdenhed. Drak man i tjenesten, var det ud! Heldigvis var det ikke noget problem for mig.

Meget var i flasker, der ankom i trækasjer eller papkartoner. Da det var højtbeskattede varer blev alt åbnet, så indholdet kunne sammenholdes med fakturaen, og flaskerne påsættes banderoler. Men en stor del af varerne (fx billig bordvin, sherry, rom og brandy) ankom i fade, og dem skulle der udtages prøver af, så alkoholstyrken kunne beregnes. Arbejdet blev udført af pakhussarbejdere, der baksede med de store fade og slog spunsen af, så der med hæverter kunne tages prøver, der skulle op i et måleglas. Desuden blev en del fade ”styrtet”, dvs., at de blev omhældt i store kar, så rumfanget kunne opmåles. Overkontrolløren havde pålagt mig at overvåge, at ingen fyldte flasker eller

karaffer ved den lejlighed. Men folkene havde deres ”rutiner”, og jeg var naturligvis nødt til at vende ryggen til i et vist omfang. Ellers var jeg blevet moppet kraftigt eller måske det, der var værre. Historien sagde, at en kollega, der havde været nidkær i tjenesten, var blevet smidt op i et kar med cognac nogle år tidligere.

Nogle dage gik det lystigt for sig, især til frokost, for hvem kunne nænne at hælde de mange prøver i kloakken. Her havde jeg nogle gode og sjove måneder, indtil jeg i september 1961 blev indkaldt til militærtjeneste på Vordingborg Kaserne. Da jeg var ugift toldmedhjælper, betød det kvart løn fra toldvæsenet, mens jeg aftjente værnepligten. Og det var jo ikke dårligt.

Som dreng havde jeg lært at spille trompet, og nu kom det mig til gode, idet jeg efter rekruttiden var heldig at blive

værnepligtig musiker i Falsterske Fodregiments Musikkorps. Det betød bl.a., at jeg slap for den kadaverdisciplin, der dengang herskede i forsvaret, men også at jeg fik nogle gode koncertoplevelser og frem for alt en masse frihed. Det sidste førte til, at jeg fik mulighed for at deltage i et af civilundervisningens kurser, der var forberedelse til filosofikum. Egentlig skulle man være student for at få kurset, men jeg fik dispensation og bestod prøven. Samtidig var det med til at åbne mine øjne for en verden, som jeg ikke før havde kendt til, og pludselig begyndte jeg at tvivle på, om en fremtid i toldvæsenet virkelig var noget for mig.

Vejerbodstjeneste

Da jeg blev hjemsendt fra forsvaret i december 1962, havde jeg truffet en beslutning. Jeg ville opsiges mit job og have en studentereksamen. Mine forældre gjorde alt, hvad de kunne for at tale mig fra det. "Hvordan vil du klare dig økonomisk?" spurgte de. Det endte med, at de fik mig overtalt til at fortsætte i toldvæsenet, men samtidig skulle jeg prøve at tage en studentereksamen på aftenkursus. Det krævede, at jeg kom til København eller en anden storby. Men det var ikke så ligetil, for toldforvalter O.S. Rasmussen i Faxe Ladeplads havde på det tidspunkt allerede lavet en aftale med toldvæsenets personaleafdeling om, at jeg skulle tilbage og arbejde hos ham som toldassistent. Jeg forsøgte med alle midler at overtale toldforvalteren til at lade mig rejse til København, så jeg kunne få mit ønske opfyldt, men han ville ikke slippe mig. Det endte med, at jeg efter nogle måneder – nærmest i desperation – tog sagen i egen hånd. Jeg opsogte per-

sonalechefen, J.V. Henriksen, og satte ham ind i situationen. Han lyttede venligt til mig, og troede vist nok, at jeg ville på studenterkursus for at gøre karriere i toldvæsenet. Under alle omstændigheder kom der kort tid efter besked om, at jeg var forflyttet til København med tjeneste på Nordre Toldbod.

Mit arbejdssted blev Fine Vægt, hvor jeg første dag fik anvist min plads bag pulten og udleveret en hvid kittel. Kitlen var beviset på, at jeg var ansat i toldopsynet og samtidig adskilte den mig fra pakhusarbejderne, der var klædt i brune kitler.

Fine Vægt var dengang en af de største vejerboder i landet. Den blev ledet af en overkontrollør. Desuden var der 3 kontrollører, 8-9 toldassistenter/overtoldassistenter, et par toldbetjente, en vagtmester og en halv snes pakhusarbejdere. Så vi var virkelig en stor flok.

Det var et bundet arbejde, for man var på sin plads det meste af dagen. Til pladsen var knyttet en pakhusarbejder, der hentede varerne frem, når klarereren ankom med sine papirer. Enhver fortoldning begyndte med, at pakhusarbejderen vejede "godset", inden han pakkede det ud. Var det emballeret i en trækasse, krævede det både hammer og koben, før låget var af. Når indholdet dukkede frem, blev det sammenholdt med de papirer, som klarereren medbragte. Det kunne ofte være svært at afgøre om en maskindel eller duppedit hørte til det ene eller andet tarifnummer.

Vejerbodskurset i Næstved havde godt nok givet mig lidt erfaring, men ofte følte jeg mig på herrens mark. Heldigvis var min pakhusarbejder mere erfaren end jeg. Han havde set de fleste varer før, så med ham ved min side bød fortoldnings-

arbejdet sjældent på vanskeligheder. Selve fortoldningen sluttede med et omfattende papirarbejde (indførselsattester, statistikindberetning, valutaomregning og værdiberegning på duplikatfakturaer m.m.), der til sidst blev forelagt en toldkontrollør til godkendelse og attestation, inden der skulle betales.

Med til tjenesten hørte også aftenarbejde nogle dage om måneden i den såkaldte Færøpost, hvor forsendelser til Færøerne blev fortoldet. Det drejede sig i stor udstrækning om pakker, der blev leveret fra Daells Varehus og lignende postordre-firmaer. Efter den gældende toldlov var de indkøbte varer told- og afgiftspligtige i Danmark efter særlige regler og med visse undtagelser.

Fortsat vejerbodstjeneste og udsigt til at indtræde i den københavnske turnusordning med skiftende tjenestesteder var ikke lige det, jeg havde mest lyst til, og det lykkedes mig efter meget besvær at få det ændret, så jeg i juli 1963 kom til 3. Forbrugsafgiftsinspektorat i Snorresgade på Amager.

Studerterkursus og Forbrugsafgiftsinspektorat

I august samme år begyndte jeg på Statens- og Hovedstadskommunernes Studenterkursus på Frederiksberg, og det blev en hård tid med arbejde i Snorresgade fra kl. 9-17 og kursus fra kl. 18-22 + lørdage. Heldigvis var det en arbejdsplads med udstrakt frihed til at tilrettelægge arbejdet, som man ville, bare tingene blev gjort. Lederen af afdelingen, en toldkontrollør, der samtidig var deltidsansat i Statistisk Departement, så jeg ikke meget til. Og da overtoldassistenten både var tophåndboldspiller og underviste på

Toldskolen, var han også ude af huset i mange timer.

Det var før momsen, og afdelingen beskæftigede sig med det, der dengang blev kaldt oms (en forkortelse for omsætningsafgift). Afgiften var indført i 1962 og udgjorde 9% af vareomsætningen i engrosledet. Den forholdsvis nye afgift indeholdt en række udviklede regler om mulighed for tilbagebetaling, bl.a. ved nybyggeri i erhvervsvirksomheder. Det blev min opgave at foretage kontrol af de ofte ganske betydelige beløb, der kunne udbetales i godtgørelse for anvendte materialer. Det krævede både besigtigelse af byggeriet og gennemgang af regnskabsmateriale. I sagens natur var jeg ude stand til at gennemskue om nogle ville snyde, men måtte i vid udstrækning stole på, at jeg fik de korrekte oplysninger.

Når jeg tog fat, kunne jeg klare mine daglige arbejdsopgaver på 5-6 timer, og det betød, at jeg også havde tid til at ordne lektier. Diskret naturligvis, men ingen bekymrede sig om det. På den måde gik der næsten et år, men pludselig ændredes arbejdsforholdene markant. Omsen skulle afløses af en meromsætningsafgift i detalledet, og i den forbindelse skulle afdelingen medvirke i udarbejdelse af forslag, retningslinjer og cirkulærer. Der blev travlhed og overarbejde. Og så var det slut med lektielæsning i arbejdstiden. Resultatet blev, at jeg ikke længere var i stand til at følge med på studenterkursus, og i denne triste situation besluttede jeg, at nu skulle det være slut med toldvæsenet. Jeg ville prøve noget nyt, og efter tilskyndelse fra en gammel spejderkammerat gik jeg i foråret 1964 til optagelsesprøve på seminariet i Vordingborg. Heldigvis bestod jeg prøven, og i august begyndte jeg på læreruddannelsen. Inden da havde

Elevholdet med lærere efter endt eksamen på Toldskolen i København.

jeg søgt orlov fra toldvæsenet i et år, men min ansøgning blev ikke bevilget, så jeg blev nødt til at tage min afsked.

Læreruddannelse og lærerjob

Det blev som tidligere nævnt til fire gode år i Vordingborg. Jeg valgte dansk og historie som linjefag, og synes selv, at det gav mig en god ballast til at undervise i fagene i folkeskolen. Men seminarlivet førte også andet med sig. Jeg blev involveret i kunstforeningen, spillede med i orkesteret, og så lod jeg mig engagere i den lokale FN-forening. Der mødte jeg den radikale folketingskandidat Arne Stinus, der netop havde opsagt sin lærerstilling i Vordingborg og var blevet generalsekretær i UNICEF Danmark. Dette møde skulle senere vise sig at blive skelsættende for min videre karriere, men det vender jeg tilbage til.

I juni 1968 stod jeg så endelig med et nyt eksamensbevis i hånden. Jeg havde fuldført endnu en uddannelse. Nu var jeg lærer. Ægteskabet kaldte, og i august blev både jeg og min kone ansat som lærere i Farum. Men huslejen her var høj, og selv med to lærerlønninger var der ikke udsigt til at kunne købe et hus i området. Derfor brød vi op allerede efter et år og søgte stilling på Svenstrup Skole uden for Næstved. Til jobbet hørte nemlig en tjenestebolig, der senere viste sig at være en gammel skole fra 1905. Appenæs Gamle Skole købte vi efter kommunesammenlægningen i 1970, og den blev vort hjem i 43 år.

UNICEF og Amtscentret for undervisning

Det blev ikke noget "rent" lærerjob i Svenstrup. Allerede i efteråret 1969 blev

jeg kontaktede af Arne Stinus, der var i fuld gang med at organisere arbejdet i UNICEFs danske afdeling.

Han ønskede at få tilknyttet en undervisningskonsulent og spurgte, om det var noget for mig. Jeg sagde ja uden at kunne forudse, at det var et ansættelsesforhold, der ville komme til at vare i mere end 25 år.

De første ti på freelancebasis og senere på kvart tid. Det blev en utrolig spændende periode, hvor jeg blev UNICEFs ansigt mod skolerne med den opgave at udarbejde undervisningsmaterialer, holde foredrag og lærerkurser.

Jobbet gav mig mulighed for en række rejser til UNICEFs projekter i U-landene: Sudan, Cameroun, Nigeria, Ghana, Bhutan, Jamaica og Indonesien. Ofte var det med indkvartering hos lokalbefolkningen, så jeg og den medfølgende fotograf kunne opleve børnene i deres nærmiljø og interviewe lærere, forældre og myndighedspersoner.

Når jeg senere vendte hjem og skulle beskrive forholdene ud fra mine egne oplevelser, så jeg det bl.a. som min opgave "at gøre det usynlige synligt". Ingen børn fattede jo rigtigt, hvad det betød, når FN-statistikken fortalte, at der døde 30.000 børn om dagen, eller at 25 mio. børn arbejdede hårdt uden skolegang. I stedet søgte jeg at synliggøre situationen for enkelte børn eller familier ved hjælp af cases og personlige historier.

Samtidig med lærerjob og UNICEF fik jeg i 1970 endnu et deltidsjob som pædagogisk konsulent på Amtsentralen for Undervisningsmidler i Næstved (senere Amtsentret for Undervisning), hvilket indebar en yderligere reduktion af mine undervisningstimer, så jeg fremover kun skulle undervise på halv tid.

Forfatter og oversætter

Efter at jeg i knap ti år havde lavet undervisningsmaterialer om ulande og børns rettigheder, blev jeg i 1979 kontaktede af den daværende leder af Gyldendals Børnebogsredaktion, Karen Margrethe Fromberg, der spurgte, om jeg kunne tænke mig at skrive en roman for børn. Og det var et tilbud, som jeg havde gået og ventet på.

Idéer havde jeg nok af, og jeg vidste med det samme, at det skulle være "noget med historie". Ved et tilfælde havde jeg fået fat i en gammel skibsdagbog fra en Ostindiefart i 1600-tallet, og med den i hånden faldt nogle brikker pludselig på plads.

Det umiddelbart opsigtsvækkende var, at forfatteren og skibslægen J.P. Cortemünde i sin dagbog nævnte, at skibet *Oldenborg* ved sin afrejse fra Helsingør medtog en 11-årig dreng, men i sin detaljerede skildring af den 1000 dage lange og dramatiske rejse ikke omtalte drengen med et eneste ord. Kun, at han var blandt de 15 ud af 154, der overlevede turen.

Nu gjorde jeg drengen Jørgen til hovedperson i min første roman. Bogen udkom i 1982 under titlen *Rejsen til Bantam* og er siden kommet i adskillige oplag. Senere blev det historiske afsæt for en række bøger. Lad mig bare nævne nogle eksempler: *Børnenes Danmarkshistorie*, *Børnenes Verdenshistorie*, *Nordiske gude- og heltesagn*, *Historien om Danmarks konger og dronninger*, *På tur med Danmarkshistorien og nu sidst her i 2015 Historien om Danmark under 2. verdenskrig*. Alle udgivet af Gyldendal og illustreret af nogle af Danmarks bedste illustratører: Palle Bregnhøj, Lilian Brøgger, Charlotte Clante, Christian Højgaard m.fl.

Dertil kommer så, at jeg midt i 1980'erne kom i kontakt med den sprælske og livsbekræftende tegner Dorte Karrebæk, som jeg har haft et meget tæt samarbejde med. Sammen har vi bl.a. lavet rim- og remsebøger for mindre børn, men også bøger med sagn, eventyr og myter for de større.

Med oversætterarbejde har jeg de sidste 20 år kunnet leve af mit forfatterskab. Hvorfor gør man det, vil nogen måske spørge. Vælger en levevej, hvor man er tvunget til dag ud og dag ind at sidde og sætte ord sammen og forme sætninger? I min bevidsthed er der et argument, der overskygger dem alle. Nemlig frihed til

at bestemme over sin egen tid og sit eget liv samt det store privilegium, det er at kunne arbejde i en frugtbar blanding af fantasi og virkelighed.

Jeg er kort og godt glad for mine vendepunkter. Taknemlig over, at det er gået, som det er, og for det liv, jeg har fået. Jeg har aldrig fortrudt, at jeg forlod toldvæsenet. Ja, faktisk er jeg overordentlig tilfreds med, at jeg turde bryde op på et tidspunkt, hvor det bestemt ikke var normen, at man i utide forlod et job i etaten.

*Vil du vide mere, så se min hjemmeside:
www.nilshartmann.dk*

Armerede jagter mod toldsvig

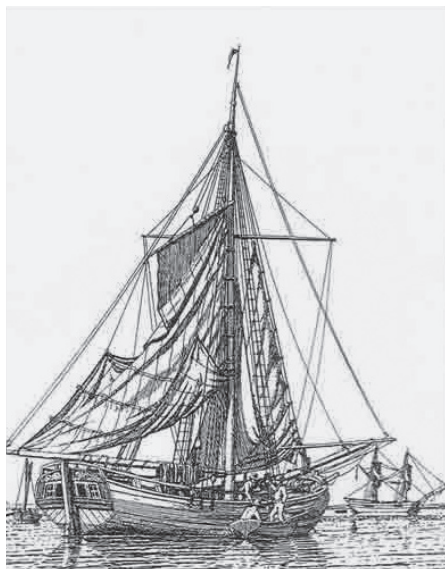
af Ole Mortensøn

De fleste læsere af Zise vil være bekendt med Krydstoldvæsenet, det sejlene toldvæsen, som fungerede fra 1824 til det blev nedlagt i 1904, men toldkrydstogter i de danske farvande er en foreteelse af ældre dato. I Generaltoldkammerets arkiv findes indberetninger fra 1761-1770 og 1775-1777 om toldkrydstogter med armerede fartøjer.

I 1761, det år hvor regeringen udsendte en videnskabelig ekspedition til Arabia Felix, besluttede Generaltoldkammeret at udsende to jagter, som skulle krydse under Smålandene – dvs. Lolland, Falster og Møn. Da toldvæsenet ikke disponerede over egne fartøjer blev to skippere fra Dragør, Knud Jensen og Cornelius Jakobsen engageret og de stillede deres jagter til rådighed, nemlig Knud Jensen ”De to Søskende” 16 læster stor og Cornelius Jakobsen ”De otte Søskende” 19 læster stor. Betalingen var aftalt til 6 rdl. pr. måned pr. læst. Hvert fartøj bemandedes med skipper, dreng og 4 mænd, og fra Holmen kom 1 bøsseskytte, en bekendtmand, 7 matroser og en opløber. Hertil kom to officerer, kaptajnløjtnant Dilleben og løjtnant Kirchsteen. Besætningen fik hyre og kostpenge og desuden lovnin g på andel i de penge, som indkom ved opbringelse af kontrabande, skipperen og hans eget mandskab undtaget. I praksis har det været skipperen og hans besætning, der varetog sejlads og vedli-

geholdelse af jagten, mens Holmens folk var klar til aktion og inkvirering af alle de fartøjer, som blev stoppet.

Den 1. maj lå fartøjerne ud for Holmen, dvs. Gammelholm, for at apteres, armeres og bemandes. Med en stærkt overtallig besætning, 16 mand, omtrent tre gange den normale besætning, har der sikkert været en del at gøre i apteringen for at få tilstrækkelig køjeplads, og det må formodes, at en del af lastrummet er blevet taget i brug til folkene. Ordren lød nu på at krydse i Bælterne og ellers hvor det var fornødent at rekognoscere, så længe isgang og uvejr ikke forhindrede det. De to jagter løb ud i maj 1761 og var med afbrydelser i vinterperioderne på kryds indtil juni 1764. Det blev en bekostelig affære for Generaltoldkammeret. For lejen af ”De tvende Søskende” modtog skipper Jensen 3513 rdl. plus 117 rdl. som bekendt mand, og skipper Jakobsen modtog for sin jagt 4348 rdl. og som bekendtmand 226 rdl. I alt blev prisen 8204 rdl. Der blev afregnet med Dragørskipperne og i stedet lejede kaptajn Dilleben to mindre fartøjer fra Svendborg til et nyt krydstogt, som varede fra 4. juni 1764 til 4. jan 1765. For fartøjerne blev det til henholdsvis 7 og 5 måneders leje. Tilsammen skulle dette koste 1248 rdl., men hertil kom så Dillebens og Kirchsteens diætpenge, det kommanderede mandskabs hyre og kostpenge samt andre forefaldne udgifter. Kaptajn Dillebens samlede budget var 8040 rdl.

Jagt tørrer sejl. Ætsning af C.W. Eckersberg 1831. Selv om denne gengivelse af en jagt er 70 år ældre end jagterne omtalt i artiklen, var den danske jagt i 1700-årene meget lig jagterne i første del af 1800-tallet. KID, Statens Museum for Kunst.

Hvad fik Generaltoldkammeret for de mange penge? Både kaptajn Dilleben og løjtnant Kirchsteen lavede opgørelser over deres konfiskationer. Det giver et indblik i, hvad smuglergodset var og hvem der smuglede til søs.

Ifølge Dillebens indberetning blev 23. maj 1761 opbragt en båd med salt. Da der ingen ejermænd var at finde til båden, blev den solgt for 40 rdl. og saltet for 12 rdl. Den 9. juni anholdt man to købmænd fra Femern samt en færgemand, som førte dem og deres 11 heste, hvilket gav 50 rdl. i indtægt. Den 10. marts 1762 fik man fat i endnu en båd, som solgtes for 3 rdl. og det medførte salt for 2 rdl. Allerede 9. februar 1762 havde man anholdt skipper Kappelgaard med 500 tdr. byg. Han blev dog fri for at betale mod at han til Gene-

raltoldkammerets fattigbøsse betalte 20 rdl. 17. maj blev endnu en båd opbragt, denne gang med et anker dansk kornbrændevin, engelsk salt, 6 tomme sække og nogle søm, hvilket indbragte 12 rdl. Men så sluttede året med en god fangst, nemlig en skipper fra Lübeck, som blev opbragt under Fænø med kontrabande for 264 rdl.

I 1763 var der kun to opbringelser. En båd fra Tåsinge blev i marts opbragt med 6 oksehoveder fransk vin tilhørende Jørgen Wilhelm i Faaborg til 126 rdl. og i august en båd fra Flensborg ført af Peder Backe fra Kerteminde. Båden blev solgt for 20 1/2 rdl. og kaptajnen kunne tilføje, at bådens fører »bortdøde« i arresten og intet havde at betale med. I 1764 blev bådfører Diderichsen stoppet d. 17. maj med 5 pund tobak, 5 skpr. boghvedegryn, 1/4 pund specier, 3 dusin ordinære tallerkener, 1 kaffekande, 92 par træsko og 3 traver lyngkoste. Indtægten var 17 rdl. 16. juni blev en båd fundet ved strandkanten mellem Wedellsborg skov og Assens med 8 sække engelsk salt.

Bådens ejer måtte betale en mulkt på 22 rdl. 8. juli blev en båd, som kom fra Flensborg og ville til Faaborg, standset med kontrabande for 30 rdl. og 23. aug. blev endnu en båd stoppet. Den tilhørte en Johan Spinder og medførte hør, fransk brændevin og tobak, som blev betalt med 14 rdl. Endelig 17. oktober fandt man en båd med 14 sække salt. Ejermændene »eschapperede« og båden med last blev solgt for 11 rdl. Det er påfaldende, at bådfart og ikke skibsfart spiller så stor en rolle, samt at bådførerne valgte at sejle båden op på nærmeste strand og forsvinde, inden de blev pågrebet, skønt de på den måde mistede såvel fartøj som ladning.

Kirchsteens konfiskationer foregik i Lillebælt. Den 30. juni 1761 opbragte han skipper Christophersen af Ærøskøbing med 22 alen fløj, 43 $\frac{1}{4}$ alen "chalon" (nupret kamgarnsstof) og 11 alen dug. Fartøjet blev opbragt til Fredericia toldsted og skipperen måtte betale 36 rdl. Den 27. sept. opbragtes en båd med 16 $\frac{1}{2}$ pund tobak og lidt stentøj til knap 3 rdl. Året efter blev d. 25. jan. til Assens indbragt en båd uden ejermænd med salt, søm og tobak om bord. Båden blev solgt for 19 rdl. og lasten for 6 rdl. Den 16. nov. samme år blev endnu 4 både taget med 15 tdr. salt og 164 $\frac{1}{2}$ pund tobak. Til sammen betalte de 47 rdl. i bøde. I 1763 opbragte Kirchsteen en båd med nogle få kontrabandeverer, som solgtes sammen med båden for 22 rdl. Ejeren Johan Jakob havde intet at betale bøde med og måtte afsone 8 dages fængsel på vand og brød. I 1764 blev i april måned opbragt en båd med 30 svin samt føde for svinene. Det gav kun 27 skilling. Endelig blev til Middelfart opbragt bådfører Svend Ohlsen af Hornbæk. Om bord havde han et anker mjød, 16 potter kornbrændevin, 5 $\frac{1}{2}$ otting smør, 1 bomuldshue, 3 uldne huer, 3 $\frac{1}{2}$ alen ulden damask, 3 $\frac{1}{2}$ alen klæde, 5 $\frac{1}{2}$ alen "baj" (groft uldent stof) og 14 pund tobak, i alt løb bøden op i 7 rdl. Atter bemærkes, at det var bådfarten som dominerede, og at lasterne var små og af begrænset værdi. Åbenbart var bådførerne heller ikke holdne folk, for de kunne sommetider ikke betale bøden og måtte vandre i fængsel.

Jagterne var armerede - javel, men hvordan? I slutningen af 1764 blev der foretaget en opgørelse over det inventarium, som tilhørte kongen på jagten »De to Søkende«. Det drejede sig om følgende: 2 stk. topundige kanoner, 4 stk. halvpun-

dige kanoner, beslagne raporter, jernsplitter, forladninger, viskere, runde jernkugler, papirkarduser, samt div. bindsler og blyplader til kanonerne. Håndvåbnene bestod af 8 flintgeværer med patrontasker og 8 skibshuggerter. Desuden var der kasser til gevæerne, krudthorn samt 39 pund krudt til kanonerne og 2 $\frac{1}{2}$ pund til flintgeværerne. Foruden dette blev noteret et søskrin, dvs. en skibskiste, og en sejldugshængekøje, som tilhørte den deserterede opløber, dvs. halvbefaren sømand, Hans Petersen af 1. division, 6 komp. nr. 85.

Til at forfølge både egnede jagterne sig ikke. Bådene, der smuglede, kunne sejle i grundt farvand. Derfor førte hver jagt en båd med sig. For »De to Søkende« er der en opgørelse over toldbådens grej. Det ses, at båden havde tre master med sprydstager, tilhørende sejl, givtove, skøder, fald og vanter samt ror og rorpind. Båden havde desuden 6 årer, 2 bådshager med dupsko på, 1 dræg, 1 anker, 1 nathus, 1 kompas, 2 fade med jernbånd samt vimpel og desuden et kongeligt flag og en kongelig vimpel. At bådene blev brugt fremgår af et forhør i oktober 1763. Dillebens båd med kvartermester og 3 mand var mellem Marstal og Langeland kuldsejlet og en af mandskabet, en matros, druknede. Båden rekognoscerede i mellem Halmø og Strynø, da der kom en hvirvelvind med en sådan styrke, at de kun fik storsejlet halvt ned, hvorved båden væltede.

Man må gå ud fra, at besætningens iver efter at opbringe smuglere ikke fejlede noget, for de fik del i de penge, som indkom ved opbringelserne. En opgørelse viser, hvad Holmens folk om bord i »De to Søkende« fik: Kirchsteen modtog 25 rdl. og 25 skil, kvartermesteren 6 rdl. og

Lillebælt, Storebælt og Farvandet syd for Fyn, Jens Sørensens Søkort 1692. Optryk 1916. Museet for Søfarts kortsamling.

44 skil, bøsseskytten og matroserne hver 3 rdl. og 84 skilling og opløberen 2 rdl. 56 skilling.

Alligevel må man sige, at antallet af opbringelser var beskedent. F.eks. lykkedes det i 1763 kun jagterne, at opbringe 3 både på et helt år. Om årsagen til dette var, at smugleriet var af begrænset karakter, eller at smuglerne f.eks. ved efterretninger undgik opbringelser, det må stå hen i det uvisse.

Efter 1765 holdt Generaltoldkammeret en pause, men i 1769 og 1770 blev der atter sendt fartøjer på krydstogt mod

toldsvig, hvorfor man tør antage, at problemet med smugleri stadig optog øvrigheden.

I 1775 blev premierløjtnant Hvid udsendt som chef for den armerede jagt »Laxen«. Hans instruks var at bekæmpe toldsvig og kontrabande, og den giver et godt overblik over, hvortil der smugledes, og hvilke varer det drejede sig om.

»Laxen« skulle sejle fra København, sønden om Sjælland, krydse under Falster, Lolland og Langeland og indtil midten af det Store og det Lille Bælt. Især skulle der krydses omkring Langeland,

Fyn og Ærø, samt i Svendborg og Tåsinge Sund ned ad til Faaborg og Bøjden. Fra Skarø kunne bedst ses alle de fartøjer og både som sejlede fra Ærø og plejede at losse på ulovlige steder så som Ristinge på Langeland. »Laxen« skulle gå forbi ad Nyborgkanten til Kriegshøj og andre på den kant værende ulovlige lossesteder. I lige måde skulle man observere de som sejlede til Strynø og Tåsinge eller som ville til Fyn for at losse enten ved Strandhuse, Skovbohøje, Lindskov, Skiernings Balle, Syltemaden, Åbyå eller flere sådanne steder. Ligeledes kunne man ved Bøjden eller Lyø Rev observere de fartøjer og både som kom fra Flensborg, Åbenrå, Als eller Sønderborg og som til dels plejede at losse ved Dyreborg, Hornenæs, Bøjden, Falsled, Tidhuse, Helnæs, Sønderby, Klint eller flere sådanne steder.

De varer, som fra Slesvig og Holsten forventedes indført som kontrabande, var dels engelsk salt, tobak, fremmed klæde og silkevarer, dels tilladelige men ufortoldede varer som vin, brændevin og lyneborg salt. De konfiskerede varer skulle bringes til nærmeste toldsted. Det blev anført, at forordningen af 31. dec. 1761 forbød al indførsel af snus- og røgtobak i kongeriget.

Løjtnant Hvid skulle desuden holde godt opsyn med de fra Lybæk, Holland, England og andre steder kommende fremmede fartøjer som ”satte under lan-

dene”. Fartøjerne skulle, dog ikke i åben sø, vise lovlig toldseddel, enten det var fremmede eller kongens egne undersøtter. Om bord var foruden Hvid også en kgl. toldbetjent. Løjtnanten skulle holde »Laxen« krydsende, så længe årstiden tillod det.

Endnu et fartøj blev udsendt i 1775 med samme instrukser, bortset fra at det skulle gå nord om Sjælland og bevogte Bælterne nord for midtlinjen.

Hvordan skal vi vurdere Generaltoldkammerets indsats imod toldsvig til søs? Sammenlagt beløb udgifterne for toldkrydstogterne fra juni 1761 til januar 1765 sig til 17.595 rdl. Hvilke store værdier vi her taler om eksemplificeres ved, at et gårdbrug kostede 250-300 rdl. og et husmandssted 100 rdl. Dvs. at det brugte beløb svarede til værdien af omkring 60 gårde eller adskillige landsbyer. Med et moderne sprogbrug fristes man til at kalde toldkrydstogterne misbrug af offentlige midler. Og apropos den videnskabelige rejse til Arabia Felix, som blev afsluttet i året 1767, så kom den til at koste staten 21.000 rdl. Resultaterne af de seks videnskabsmænds rejse står stadig mejslet i den videnskabelige historie, takket være den eneste overlevende Carsten Niebuhr, mens ikke en kinamand kender kaptajn Dilleben og løjtnant Kirchsteens krydstogter, altså bortset fra læserne af dette tidsskrift.

En gendarmfamilies skæbnehistorie

Af Erik Ingemann Sørensen

Med bogen "Jeg vil ikke græde endnu – en autentisk beretning" får vi historien om en ganske almindelig dansk gendarm, der i 1944 interneres af besættelsesmagten. Set gennem både gendarmens og hustruens fortællinger.

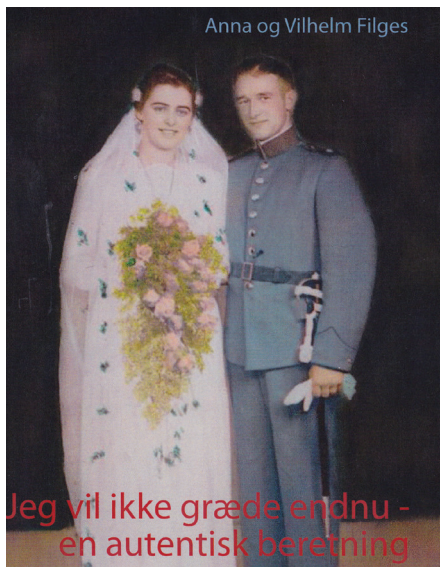
Det første, jeg kom til at tænke på ved læsningen af denne lille fine bog, var Bertold Brechts digt: "Hvem byggede Theben med de syv porte", hvori han placerer det ganske almindelige menneskes indsats i historien i forhold til dem, der huskes. Generelt har det jo været sådan, at det er de store, der huskes, mens det er de små, der skaber historien. Det har den nyere – ofte narrative – historieskrivning tak og lov lavet om på.

Netop denne bog er et eksempel på et par af de små mennesker i historiens store malstrøm. Skæbner der let kunne være glemt.

Havde det ikke for børnebørnene været vigtigt at videregive denne historie, havde vi mistet denne værdifulde kilde om en gendarmfamilies skæbne.

Fødselshjælperen har været forfatteren Maria Helleberg, der på en meget følsom og fin måde har sat fortællingerne i ramme og bundet dem sammen. Mange af Hellebergs små betragtninger undervejs er med til at give bogen en ganske særlig dimension – båret af hendes store erfaring som forfatter.

Anna og Vilhelm Filges

Et almindeligt liv

Anna og Vilhelm Filges – bogens 2 hovedpersoner – var blevet gift den 19. september 1943 i Kragelund nord for Vejle. 2 unge mennesker på henholdsvis 27 og 24 år. Vilhelm var 3. generation af gendarmere i familien. Med denne tjenestemandsstilling havde det nygifte par udsigt til et ganske almindeligt liv i sikre omgivelser. Verden brændte godt nok rundt om, men de to unge tog livet, som det kom. Med de muligheder der var.

Lige til den dag de kunne fejre deres 1 års bryllupsdag. Da blev "Aktion Möwe" iværksat. Både det danske politi og grænsegendarmene blev arresteret af tysker-

ne. Ud af de godt 10.000 betjente blev omkring 1.900 fanget, medens omkring godt 300 grænsegendarmere blev arresteret. Vilhelm melder sig selv – i tillid til, at det ikke var så alvorligt. Fra det øjeblik fik ægteparret ikke længere en normal tilværelse – et normalt liv.

Første stop Frøslevlejren

Gendarmerne blev ført til Frøslevlejren og indkvarteret under ganske rimelige forhold. De fleste troede, at de skulle være her en kort periode for så at kunne komme hjem igen. De havde jo intet forkert gjort. Men det skulle hurtigt vise sig, at tyskerne havde helt andre planer. Allerede den 5. oktober afgik transporten mod syd. I de alt for kendte kreaturvogne. Forude ventede koncentrationslejren Neuengamme.

Annas livsnerve

Hvad gør en fortvivlet hustru i en sådan situation? Man finder sammenholdet med andre – skæbnefællesskabet. Men hun gør noget altafgørende andet: hun begynder at skrive dagbog – ikke alene for at komme af med al smerten – men også for gennem denne at føre samtaler med sin elskede mand. Det er meget, meget smuk og stærk læsning, der vidner om en fortvivlet kvindes håb og drømme. Og om hendes stærke gudstro.

Anne kom fra ”De stærke Jyders” kreds, der senere blev en del af Indre Mission – en bevægelse der måske er mest kendt for sin inderlighed og gudshengivelse. Og hvor synden spillede en stor rolle. Anna skriver den 19. oktober 1944: ”Jeg er ikke bange for at dø, jeg har fået sådan en fred med gud og fået min synd forladt. Men

jeg ville gerne have lov at leve mange år sammen med dig min kære mand...” Og senere: ”Far og mor kan trøste mig med guds ord finde de rigtige steder så der bliver noget at holde fast i. Åh Vilhelm hvor er det godt vi vil have gud til der bliver bedt mange bønner for dig og mig. De siger alle sammen gud bevare sine børn, så er han også hos dig min skat...”

Det er under læningen af denne dagbog tydeligt, at det netop er Annas livsnerve, at hun kan skrive og have sin fortrolighed til gud. Det værste for Anna er, at hun intet hører fra sin mand. Det sker først 3 måneder efter, at han er blevet deporteret: ”Kære Laus med familie. Hermed sender jeg en hilsen. Jeg er sund og rask. Du er vist i Kragelund. Hermed en kærlig hilsen og en glædelig julefest sender V. Filges Pedersen.” Brevet er poststempelt den 24. december 1944 i Hamborg. Grundet censuren kan han ikke skrive meget. Men som det kommer frem i hans fortællinger til familien efter befrielsen – så var den eneste glæde det at være i live. Dog kom der flere brevkontakter de to imellem. Men med meget forsigtigt indhold.

Alt imens hun fortæller om dagligdagens små gøremål. Om livet. Om drømmene.

Hjemme igen

Endelig – den 17. marts 1945 kommer Vilhelm i en af de hvide busser hjem til familien. Han havde overlevet. Men blev aldrig den samme som før. Dertil var såvel de psykiske som de fysiske sår for store. Familien bliver forøget med 2 børn. Nu skulle livet vel fortsætte. Men den tuberkulose, Vilhelm havde pådraget sig i lejrene, umuliggjorde dette. Allerede i april 1945 bliver han indlagt. Den første

indlæggelse af mange. Sammenlagt blev det til 5 års hospitalsindlæggelser.

Han havde forsøgt at genoptage arbejdet, men bliver i 1949 – i en alder af kun 30 år – afskediget fra tjenesten.

Først 8 år senere er han rask nok til at kunne påbegynde et arbejde. Familien var flyttet til Vamdrup syd for Kolding. Den gamle grænseby frem til 1920, hvor han var født.

Først arbejdede han som sløjdlærer og pedel. Men da KFUM i efteråret 1957 startede en ungdomsklub i byen, fandt Vilhelm sin rette plads. Det er synd at sige, at klubben var uden problemer. En gruppe unge ødelagde meget af arbejdet. "Rødderne" blev de kaldt. Men en dag tog Vilhelm, der stod midt imellem dem, pludselig judogreb – først på den ene siden på den anden – og sendte dem tværs gennem lokalet. Det vendte op og ned på situationen – nu stod respekten om Vilhelm. I 1968 åbner en kommunal ungdomsgård, og selv om Vilhelm ikke havde den "rigtige" uddannelse, så blev han ansat som leder, mens Anna tog sig af kiosken. De ydede her en utrolig indsats for de unge – indtil sygdommen i 1978 tvang Vilhelm til at stoppe med at arbejde.

De sidste år af Vilhelms liv blev præget af endnu en ond sygdom – voldsomme smerteanfald lokaliseret til ansigtet (trigemimusneuralgi), der var stærkt invaliderende. Men de fik alligevel endnu 9 år sammen, inden det, der var tilbage af Vilhelms lunger, gav op. Han døde i en alder af 68 år.

Vilhelms egen fortælling

Hvordan kommer man dødens smerte til livs? Hvordan fordriver man de dæmoner,

overlevelseskampen i en kz-lejr har gjort plads til i sjælen? Svaret er svært – måske er der slet ikke et fælles svar. Mange veteraner fra de forskellige krige isolerede sig. Både fysisk og psykisk.

Vilhelm har – måske – brugt fortællingerne om sine oplevelser i et forsøg på at dæmme op for dæmonerne. I alle fald fortalte han børnene – gerne om søndagen ved morgenmaden – om sine oplevelser. Først mere end 30 år senere lykkedes det børnebørnene at få deres farfar til at fortælle til en båndoptager. "Det lå ham meget på sinde at fortælle sin historie og bevare den", skriver Maria Helleberg.

Det er årsagen til, at vi i dag har bevaret denne rystende fortælling om lidelserne i Neuengamme og Buchenwald. Undervejs nikker man igen og igen genkendende til rædselsberetningerne. Det er derfor vigtigt at holde for øje, at det er fortælleren, der må være i centrum. Det er oplevelsernes indvirkning på ham som menneske, der gør dem så stærke. Selv om de er fri for store følelsesudbrud – mere nøgterne

Arbejdskolonner i tysk KZ-lejr.

referater – så er det altså et af historiens vidner, der fortæller.

Som her: "Når så vi var færdige, den søndag middag der, så blev vi jaget ud til alle siderne og så rykkede SS'erne, tyske soldater - de værste der er - så rykkede de ind med maskinpistoler og schæferhunde. Og så blev den store galge trukket frem og den galge, den er altså til at hænge folk i. (...) Den blev trukket frem og da den var trukket frem, så kom der 65 mennesker ud. De var nøgne – de havde sådan lige et sort klæde slået over skulderen. Og nr. 1, han går op og tager løkken om halsen og nr. 2, han tager lige pløkken, så tipper den her plade, hvorpå den første fange han stod – så var han færdig. Nr. 2 han tager nr. 1 ned og nr. 2 går op og tager løkken og nr. 3, han tager pløkken og sådan bliver de ved indtil den allersidste. ..." 65 liv. Måske har det taget over en time. Men fangerne var tvunget til at stå og se på. Til skræk og advarsel.

Det vil føre for vidt at referere alle de grusomme oplevelser, Vilhelm har været vidne til. Men da han endelig hentes af de hvide busser, var det som tidligere nævnt et fysisk og psykisk martret "menneske", der endelig kunne vende hjem og genforenes med sin elskede hustru. "Men", skriver Maria Helleberg, "mudder, død og forrælse sad i ham..." Og Anne kunne kun lytte og trøste efter bedste formåen. Og i sin store kærlighed til sin mand.

Stærkt, smukt og vigtigt

Det er en stærk bog, familien i samarbejde med Maria Helleberg har ladet udgive. Om ganske almindelige mennesker der blev ofre for et mareridt, de i deres vildeste fantasi ikke havde kunnet forestille sig.

Og så er bogen mere end almindelig vigtig. Netop fordi den er beretningen om de mange "navnløse", der kun optræder i det statistiske materiale. På den måde er den et centralt bidrag til forståelse af Grænsegendarmeriets tragiske historie under besættelsens sidste 8 måneder. Takken til børnebørnene er derfor varm, fordi de har indviet os andre i denne skæbnefortælling. Og til Maria Helleberg fordi hun professionelt har påtaget sig opgaven at sammenskrive fortællingerne. At hun blander Estrups gendarmers sammen med Gendarmkorpset, er dog særdeles uheldigt. Og så burde der nok være brugt en lidt bedre reprot teknik. Billederne står ikke helt godt.

Supplerende læsning

Skulle man være interesseret i at læse mere om gendarmernes skæbne under besættelsen, er der flere fine værker og artikler.

I 1946 udgav overgendarm Hans Peter Sørensen mappen: "Neuengamme-erindringer", der indeholdt 20 tegninger fra Neuengamme.

Et voldsomt og gribende værk, hvilket blandt andet fremgår af illustrationen, der er anvendt i anmeldelsen. Her er lejrørkestret tvunget til at spille "Alte Kameraden", mens de grufulde hængninger pågår. Først i 1970 udkommer "Ingen kender dagen. Grænsegendarmeriet 1940-1945" på Nationalmuseets Forlag. Det er stadig den mest sammenhængende skildring af korpsets historie i denne periode.

I 1974 udkommer – atter på Nationalmuseets Forlag – Jørgen Mågårds bog "Fanger i Frøslevlejren 1944-45", der ligeledes inddrager gendarmernes korte

ophold her, inden de blev sendt videre mod syd.

"Zise" har naturligvis over årene haft en række fine og gode artikler, hvoraf følgende skal nævnes her – angivet med år/nr./forfatter/titel og sidetal. Det skulle gøre det lettere at bestille materialerne via biblioteket.

1990 nr. 1: Otto Jensen: "Min tid som grænsegendarm og tolder" s. 31-44.

1992 nr. 2: Erik Hansen: "Grænsetolder i Padborg februar 1945-1953", s. 13-27.

2003 nr. 1: Anton Johansen: "De blå grænsegendarmer", s. 23-28.

2007 nr. 2: Aage Harritsø: "Grænsegendarm i tyske koncentrationslejre", s. 45-78. Dette er den mest dybdegående af "Zise"s artikler.

2013 nr. 1: Holger Rasmussen: "Hvad pokalen kan fortælle", s. 4-22.

Der skal herudover refereres til følgende materialer, der er med til at give et dækkende billede af grænsegendarmernes spændende historie:

Jens Jensen: "Det danske Gendarmerikorps -grænsens gendarmer og smuglere." Forord og efterskrift af Lars Bjørneboe. Toldhistorisk Selskab, København 1981 [1938]. 213 s.

Jørgen Kieler: "KZ-lejrenes patologi. Personlige erfaringer fra arbejdslejren Porta Westphalica." Rubicon. 13. årg. 2/2005, s 33-51. litt.

"Mindeskrift om de som følge af den tyske besættelse af Danmark omkomne danske grænsegendarmer." Grænsegendarmeriet, Graasten 1946. 44 s.

I Grænseværnet 1950, s 18-19 findes en smuk lille artikel om Wilhelm Filges i forbindelse med hans "Afsked fra korpset".

En særdeles vigtig bog i forbindelse med netop koncentrationslejren "Neuengamme" er historikeren Dennis Lar-

sens: "Fortrængt grusomhed. Danske SS-vagter 1941-45", Gyldendal 2010. En meget stor del af bogen drejer sig netop om Neuengamme. Dennis Larsen beretter om, hvad der skete med de danske vagter, da deres aktive deltagelse kom for dagens lys efter krigen. Bogen er rystende på 2 måder. Beskrivelsen af den grusomhed, som de - tilsyneladende uden nogen form for moralske skrupler - deltog i, er rystende. Men hvad der er endnu mere rystende, er redegørelserne for, hvad der skete med dem under retsopgøret. Hvor englænderne i deres fremgangsmåde var uhyre grundige nærmest på en detektivagtig facon, så var det som om det danske retssystem ikke rigtig gik til værks på samme måde. Hvor den 39-årige sønderjyde, Gustav Alfred Jepsen, af englænderne blev hængt for krigsforbrydelser i juni 1947 – ja, så slipper hans kammerat, Niels Hansen, billigere. Retten i Haderslev dømmer ham i november 1946 til 3 års fængsel. Han blev løsladt den 4. maj 1948. Af alle datoer. Rigsbefuldmægtiget Werner Best blev som bekendt løsladt den 29. august 1951.

Man skal jo ikke fælde domme over retssystemet. Men når en anerkendt jurist har udtalt om retsopgøret efter 1945, at det var "et juridisk galehus", kan man vel tilføje, at dette udsagn måske har to sider. Når man nu betænker, hvad Anna og Vilhelm måtte døje med resten af deres liv, som så stærkt er beskrevet i denne vigtige og vedkommende bog.

Anna og Vilhelm Filges: Jeg vil ikke græde endnu – en autentisk beretning. Med bidrag af Maria Helleberg og familien. BoD/Books on Demand, Norderstedt. 107 s. ill. hf. 99 kr.

Ved Carsten Jarlovs død

Af Kaj Elkrog

Den 2. december sidste år fik vi den chokerede nyhed, at tidligere Told- og skattedirektør og formand for Told- og Skattehistorisk Selskab, Carsten Jarlov, pludselige var død få dage forinden i en alder af 66 år.

I de ca. seks år (1990-1996), Carsten Jarlov var formand for selskabet - som i konsekvens af sammenlægningen hurtigt blev omdannet til Told- og Skattehistorisk Selskab - engagerede han sig stærkt i udviklingen af selskabet. Han anså dets virksomhed for betydningsfuld for den nye, store virksomhed, Told-Skat, som han var blevet chef for. Han havde bl.a. hurtigt blik for betydningen af at styrke og udvikle selskabets kontakter til det "levende liv" i regionerne efter gennemførelsen af den omfattende strukturændring i forbindelse med sammenlægningen af Toldvæsenet og Statsskattevesenet i begyndelsen af 1990'erne, som han havde ansvaret for. Han videreførte selskabets arbejde med de store historiske udgivelser, som hidtil kun havde vedrørt toldsiden, så de nu også kom til at omfatte skattesiden. Det drejede sig om "Det gamle Aalborghus - Told- og Skatter på Christian II's tid"; men også en lang række andre udgivelser så dagens lys i Jarlovs formandstid. Det drejer sig om "Helsingør Toldkammer" af Lars Bjørn Madsen (1991); Toldvæsenet og Grænsegendarmeriets uniformer" af Ingeborg Cock-Clausen og Aage E. Hansen (1994), "Toldarkiver før 1969 og nøgle til toldar-

kiver i landsarkiverne" af Ole Degn, "Tolder 1942-1993" af Vagn Vinje (1995) og "Grænsen i 75 år 1920-1995" red. af Henrik Becker Christensen.

Til trods for en stor og tætpakket dagsorden for Jarlovs daglige arbejde som Told- og skattedirektør svigtede han aldrig møderne i selskabets bestyrelse, hvor hans "gå på mod", strategiske blik og engagement var med til at åbne nye muligheder og løsninger for bestyrelsens arbejde.

Det var tydeligt, at det historiske lå Carsten Jarlovs hjerte nært. Han var virkelig engageret i selskabets virksomhed. Det kom bl.a. til udtryk i forbindelse med bogpræsentationen af ”Tolden i Sundet” på Kronborg i 2010. Her havde han, for at låne lokalerne der, betinget sig, at han nu som chef for Slots- og Ejendomsstyrelsen kunne få lov til at byde velkommen til sit slot. Og i sin engagerede tale demonstrerede han sin store viden om Sundtolden.

Med Carsten Jarlovs afgang som direktør for Told-Skat, mistede det nye væsen, TOLD/SKAT en visionær og dynamisk chef, som, hvis han havde fået lov til at fortsætte, utvivlsomt ville have skabt en anden udvikling for told- og skatteadministrationen, end den, vi har været vidne til, men også en dygtig og visionær formand for Told- og Skattehistorisk Selskab.

Æret være Carsten Jarlovs minde!

Indholdsfortegnelse

Hans Munk Pedersen:

Indledning s. 3

Erik Christensen og Lars Schreiber Pedersen:

Fra midtpunkt til udkant
– en tolderskæbne i Fladstrand s. 4

Nils Hartmann:

Vendepunkter s. 19

Ole Mortensøn:

Armerede jagter mod toldsvig s. 28

Erik Ingemann Sørensen:

Anmeldelse af Anna og Vilhelm Filges bog:
Jeg vil ikke græde endnu
– en autentisk beretning s. 33

Kaj Elkrog:

Ved Carsten Jarlovs død s. 38